

3D

Dynamische Duurzame Delta

Expression of interest in het kader van ICES/KIS-3
Investeringsimpuls

Bij de kaft:

Het programma 3D is een kennisbedrijf.

In de 'frontoffice' worden op de werkvloer vernieuwende regionale projecten uitgevoerd (RIP's), ondersteund door een regionaal innovatienetwerk (RIN). Overheid, bedrijven, organisaties en kennisinstututen vormen samen dit netwerk. Vanuit de kennisinstellingen vindt voeding met nieuwe generieke informatie plaats. In de 'backoffice' verbindt een expertisenetwerk praktijkkennis aan generieke kennis ten behoeve van de projecten. De resultaten van al dit werk zijn te zien in te etalage in de vorm van goedlopende transformatieprocessen in de groene ruimte en uiteindelijk in een aantrekkelijke woon- en werkomgeving. De ervaringen en diensten van het kennisbedrijf zijn overdraagbaar/verhandelbaar aan een breed spectrum van regionale, nationale en internationale 'klanten'.

3D

Dynamische Duurzame Delta

Expression of interest in het kader van de
ICES/KIS-3 Investeringsimpuls

Correspondentie- en besteladres:
InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
tel.: 070 378 56 53
internet: <http://www.agro.nl/innovatienetwerk/>

ISBN: 90 - 5059 - 127 - 2
Overname van tekstdelen is toegestaan, mits met
bronvermelding.

Rapportnr. 01.3.017, Den Haag, augustus 2001

Inhoud

<i>Linkerpagina</i>	<i>Rechterpagina</i>	
Boxen	Hoofdtypekst	blz
Naast de hoofdtypekst worden in boxen voorbeelden gegeven van inhoudelijke strategieën, processturing, mobilisatie van actoren en drijvende krachten, waarnaar in de tekst wordt verwezen.	0 Samenvatting	1
	1 Namen partijen strategische alliantie	9
	2 Beschrijving investeringspakket	9
	3 Thema	21
	4 Aansluiting op bestaande sterkten in de kennisinfrastructuur	21
	5 Verwachte resultaten/effecten	33
	6 Organisatiemodel	39
	7 Kostenraming / financiering	41
	8 Motivatie additionele financiering uit middelen in het kader van de nieuwe investeringsimpuls	45
	9 Relatie met projecten uit investeringsimpuls 1998 en 2003-2006	47
	10 Terugkoppeling op de beoordelingscriteria	49
Eveneens op de linker bladzijden worden voorbeelden gegeven van vraagstukken bij confrontatie van economische dynamiek en ruimtelijke kwaliteit. Daarbij worden meer of minder geslaagde oplossingen getoond.		

0 Samenvatting

De achtergrond

De groene ruimte ondergaat een metamorfose. Twee ontwikkelingen zijn daarvoor verantwoordelijk. De eerste is de snelle verandering van de landschapsvormende kracht van de landbouw. Een deel van de landbouw wordt meer marktgericht, grootschaliger en industriëler en het landschap wordt dat ook. Een ander deel oriënteert zich meer op ruimtelijke functieverbreiding. Van een uitzonderlijke en grondgebonden bedrijfstak wordt de landbouw een onderdeel van normale productieketens in een open internationale markt van vraag en aanbod. De tweede ontwikkeling is kenmerkend voor een welvarende samenleving waar aan de kwaliteit van leven en werk meer waarde wordt gehecht. Dat brengt een groeiende betekenis van de groene ruimte als woon- en werkmilieu met zich mee. Als integraal onderdeel van een stedelijk veld worden steeds hogere eisen gesteld aan de kwaliteit van de groene omgeving. Om te voldoen aan talrijke nieuwe ruimteclaims en wensen van gebruikers moet de groene ruimte openbaar toegankelijk zijn, gevarieerd in gebruik en beleving en beweeglijk in structuur. In deze ontwikkeling wordt het landschap niet langer alleen als productieruimte gezien maar veeleer als pluriforme consumptieruimte. In deze beide ontwikkelingen manifesteert zich de spanning tussen economische dynamiek en kwaliteit, dat laatste opgevat als de mate waarin het landschap zowel gebruikswaarde als belevingswaarde en toekomstwaarde heeft. Kwaliteit die houdbaar is kan duurzaam worden genoemd.

De opgave

Duurzame landschappen komen niet vanzelf tot stand. Dat geldt voor duurzaamheid in termen van milieu en veiligheid, voor de belevingswaarde maar zeker ook voor het behouden van de culturele en historische rijkdom van de groene ruimte als gezamenlijk kapitaal. In het combineren van dynamiek en duurzaamheid ligt de gemeenschappelijke uitdaging voor de transformatie van de groene delta.

Deze opgave is niet uniek voor ons land. In talloze deltaregio's in de wereld vinden soortgelijke transformaties plaats. De culturele achtergrond, de hoge dichtheid van bevolking en economische dynamiek maken de Noordwest-Europese delta (inclusief Ruhrgebied en Vlaamse Ruit) tot een testcase voor rood/groene transformatiezones op mondiaal niveau.

De opgave kan onmogelijk door de traditionele beheerders van het landelijk gebied (boeren, natuurbeheerders en overheden) alleen worden gerealiseerd. Er komen nieuwe belanghebbenden in de (kwaliteit van) de groene ruimte bij: recreatieondernemers, stedelijke recreanten, bewoners, niet-agrarische bedrijven. Mede daardoor ontstaat er een veelheid aan normen en wensen voor inrichting en beheer in de toekomst. Normen en wensen die deels een privaat en deels een publiek karakter dragen en bovendien nog onderhevig zijn aan de invloed van de veranderlijke tijdgeest. Ook de overheid zal daarom niet in staat zijn dit transformatieproces alleen te regisseren. De kwaliteit van de groene ruimte zal afhangen van het gezamenlijk denken, plannen en handelen van talloze burgers, bedrijven en overheden. Momenteel beschikken we over onvoldoende kennis en innovatievermogen om die gezamenlijke opgave met kans op succes aan te pakken. Er is onvoldoende kennis over strategieën om economische dynamiek en kwaliteit van het landschap beter op elkaar af te stemmen. Kennis en ervaring met innovatieprojecten worden niet systematisch uitgewisseld. Ook is de afstand tussen praktijkkennis en generieke wetenschappelijke kennis vaak nog groot. Verder is de opleiding en vorming van professionals onvol-

doende afgestemd op de opgave waarvoor we staan.

Het programma

Het programma Dynamische Duurzame Delta 3D richt zich op voorzien in deze leemten van kennisontwikkeling en kennisuitwisseling. Het programma bevat daartoe twee samenhangende groepen van activiteiten: kennisimpuls en kennisnet (infrastructuur).

Kennisimpuls

De kennisimpuls van het programma 3D richt zich op drie activiteiten:

1 Algemene strategische kennisontwikkeling

Het betreft strategieën om economische dynamiek en kwaliteit van het landschap beter af te stemmen en deze via co-innovatieprojecten te realiseren. Het gaat daarbij om kennisontwikkeling over:

- Mondiale drijvende krachten achter de ontwikkeling van regionale landschappen
- Inhoudelijke strategieën voor het begeleiden van transformaties in de groene ruimte,
- Invulling en operationalisering van het concept duurzame landschapskwaliteit.
- Strategische processturing: nieuwe instituties en bestuurlijke werkwijzen die beter in staat zijn bottom up initiatieven te entameren en te integreren.
- Mobilisatie van belanghebbenden met het oog op participatie in transformatieprocessen

2 Regionale innovatieprojecten (RIP's)

Aansluitend op in de diverse regio's levende vraagstukken en planningstrajecten wordt een aantal regionale innovatieprojecten uitgevoerd. Regionale innovatieprojecten zijn kennisprojecten, die zich richten op het bij elkaar brengen en nieuw ontwikkelen van kennis die nodig is voor het oplossen van specifieke regionale vraagstukken. Het gaat om het vinden van nieuwe, ter plekke bruikbare oplossingen voor de spanning tussen economische dynamiek en ruimtelijke kwaliteit. Dergelijke oplossingen kunnen liggen op het terrein van ruimtelijke transformaties, maar evenzeer kunnen sociale, culturele en economische structuren onderwerp van vernieuwing zijn.

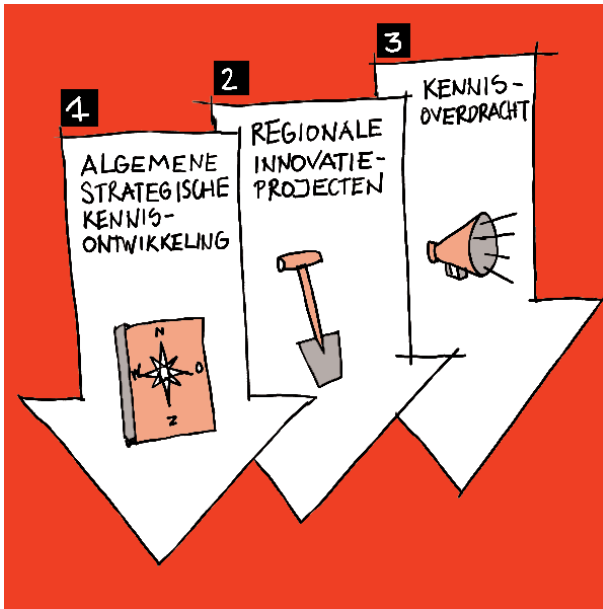
De regionale innovatieprojecten zijn gericht op het in gang zetten van interdisciplinaire (verschillende wetenschappen overkoepelelnd) en transdisciplinaire (verbindingen tussen wetenschappelijke en praktijkkennis) denk- en planprocessen. Veelal wordt meegekoppeld met in de regio reeds bestaande veranderingstrajecten. In totaal zullen 20 tot 30 Regionale innovatieprojecten worden opgezet. Dit aantal komt voort uit de regionale landschappelijke verscheidenheid van ons land en de marge waarbinnen regionale initiatieven kunnen worden verwacht.

Daarnaast worden ca. 15 interregionale innovatieprojecten uitgevoerd. Bij deze laatste projecten zullen ook enkele internationale projecten worden opgezet voor grensoverschrijdende regio's en voor verwante regio's in de NW-Europese delta.

3 Kennisoverdracht

Het gaat er om nieuwe kennis en de opgedane leerervaringen te communiceren met partijen binnen en in voorkomende gevallen ook buiten het expertisenetwerk. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar:

- Beschikbaar stellen van generieke en regiospecifieke en uitvoeringsgerichte kennis aan belanghebbenden bij transformatieprocessen.
- Uitwisselen van ervaringen en inzichten tussen verschillende regio's

- Uitdragen van ervaringen en inzichten op internationaal niveau door middel van publikaties, workshops en congressen.
- Overbrengen van kennis en ervaringen via (inter)nationale symposia, publikaties en het onderwijs.

Kennisnet

Kennisnet = ontwikkelen van een kennisinfrastructuur als instrument voor het ontwikkelen en uitwisselen van nieuwe kennis en praktijkervaring door de diverse samenwerkende partijen. Het gaat om vier onderdelen:

1 *De vorming van regionale kennis- en innovatienetwerken (RIN's)*

Deze RIN's zijn bedoeld om sectoroverstijgende initiatieven tot vernieuwing van informatie te voorzien, te faciliteren, af te stemmen en te integreren (het "front-office").

2 *De vorming van een expertisenetwerk*

Dit netwerk heeft als doel het faciliteren van regionale systeeminnovaties in het landschap. Het expertisenetwerk ontstaat door het verbinden van generieke kennis met praktijkkennis, het opdoen van ervaringen met systeeminnovaties, door evaluatie van dergelijke processen in meerdere regio's en door de leerervaringen te verankeren. Hierdoor ontstaat een body of knowledge als een zichzelf in stand houdend netwerk ("back-office").

3 *Participatie van kennisinstellingen in RIN's*

Deze activiteit is er op gericht ervaring op te doen met transdisciplinaire methoden waarbij de afstand tussen regio- gebonden praktijkkennis en wetenschappelijke kennis kan worden overbrugd.

4 *Verankeren van de ontwikkelde kennis en expertise*

Deze verankering vindt plaats bij relevante onderzoekscholen, instituten en leerstoelen. De instelling van een aantal leerstoelen 'Gebiedsontwikkeling', die de brandpunten zijn van de drie activiteiten genoemd onder kennisimpuls, kan hierbij behulpzaam zijn. Het gaat om een interdisciplinair en transdisciplinair vakgebied. Kennisbundeling over regionale systeeminnovaties in het landschap staat in de leerstoelen centraal.

Er is een essentiële samenhang tussen de kennisimpuls en de vorming van een kennisnet (versterking van de kennisinfrastructuur). Via regionale innovatieprojecten wordt de vraag naar kennis gearticuleerd. Door de kennisimpuls worden de kennisinstellingen in staat gesteld die vragen beter te beantwoorden. De kennisimpuls en de vorming van het kennisnet leiden gezamenlijk tot verduurzaming van de kennis en tot verankering ervan bij de kennisinstellingen, de leerstoelen Gebiedsontwikkeling en de andere deelnemende partijen.

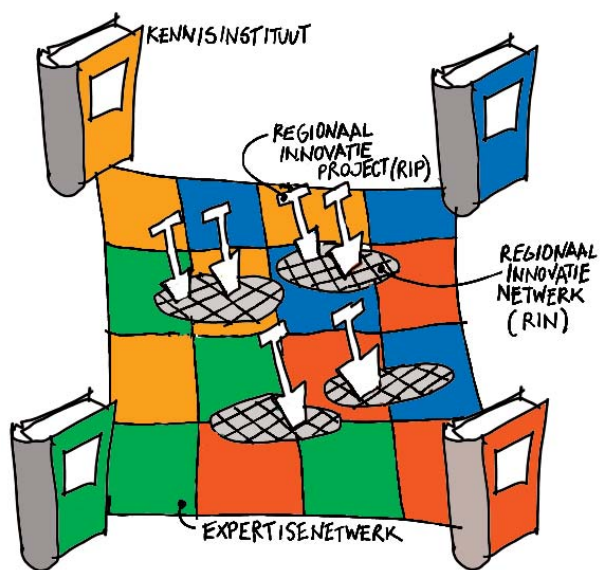
De deelnemers

De deelnemers aan het programma 3D vertegenwoordigen de vier belangrijkste groepen actoren in de groene ruimte: nationale en regionale overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven, en kennisinstellingen. Daarnaast participeren enkele belangrijke intermediaire organisaties.

De deelnemers onderschrijven de doelstelling van deze Expression of Interest en de hoofdlijnen van het programma en de daarmee verbonden investeringen. Verder hebben zij de intentie mee te werken aan de opstelling van een businessplan. Bij de opstelling van het businessplan zullen zij nagaan of en zo ja op welke wijze zij de projectuitvoering kunnen steunen.

De planning

Voor het realiseren van een duurzame versterking van de kennisinfrastructuur op het terrein van gebiedsontwikkeling is naar schatting 80 miljoen Euro (ongeveer 175 miljoen gulden) voor

een periode van acht jaar. Uitgegaan wordt van een gelijke verdeling van de impuls over twee perioden van vier jaar (2003 t/m 2006, en 2007 t/m 2010). Verwacht wordt dat de ICES-bijdrage in de eerste periode hoger zal moeten zijn dan in de tweede. Aan het eind van de eerste periode is een evaluatie gepland. Voor het gevraagde bedrag kunnen 20 tot 30 specifieke, op een bepaalde regio gerichte, innovatieprojecten worden uitgevoerd en rond de 15 interregionale innovatieprojecten. Ook wordt geïnvesteerd in strategisch onderzoek en wordt samenwerking tussen onderzoeksscholen en tussen onderwijsinstellingen bekostigd. Verder worden leerstoelen gebiedsontwikkeling gefinancierd.

Omdat regionale innovatieprocessen haast per definitie complex zijn en veel partijen raken is kennisoverdracht cruciaal. Daarom wordt een flink bedrag (15 van de gevraagde 80 miljoen Euro) gereserveerd voor verspreiding van de opgedane kennis.

De resultaten

Resultaten op gebied van kennis:

- Een landsdekkend net van regionale innovatienetwerken die regionale initiatieven faciliteren, zo nodig integreren en verbinden met generieke kennis;
- Een publieke kennisinfrastructuur die beter in staat is in te spelen op de kennisbehoefte gerelateerd aan regionale systeeminnovaties die gericht zijn op het combineren van economische dynamiek en landschappelijke kwaliteit;
- Een expertisenetwerk waarin vertegenwoordigers van de regionale innovatieprojecten en degenen die de wetenschappelijke kennisinfrastructuur in stand houden elkaar samenwerken;
- Leerstoelen Gebiedsontwikkeling, die de brandpunten zijn van de activiteiten genoemd onder kennisimpuls en kennisnet;
- Goed lopende regionale innovatieprocessen die gebruik maken van de aanwezige kennis.

Resultaten voor de groene ruimte:

- Ruimte voor een vernieuwde landbouw die optimaal bijdraagt aan een beter milieu en aan de landschappelijke kwaliteit;
- Nieuwe economische dragers voor het landelijk gebied;
- Interdepartementale samenwerking ten aanzien van innovatie in de groene ruimte;
- Nederland als aantrekkelijker plek om te wonen, werken en recreëren
- Verbeterde uitvoering van ICES-projecten
- Versterking vestigingsmilieu voor internationale bedrijven.

De deelnemers 1)

Overheden

- * Min VROM
- * Min LNV
- * Min Verkeer & Waterstaat
- * Provincies (Noord-Brabant en Gelderland) 2)
- * Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)

Maatschappelijke organisaties

- * Natuurmonumenten
- * ANWB
- * StaatsBosBeheer (SBB)
- * Stichting Natuur en Milieu (SNM)

Bedrijfsleven

- * RaboBank Nederland
- * LTO
- * Arcadis
- * Toerisme Recreatie Nederland (TRN)

Kennisinstellingen

- * KEI
- * TNO
- * Wageningen UR
- * KUB/VTW
- * Telos
- * TU Delft OTB
- * Katholieke Universiteit Nijmegen (KUN)
- * Universiteit Utrecht (UU)

Intermediaire organisaties

- * RMNO
- * Habiforum
- * COKON/KLICT
- * PPS bureau Landelijk Gebied

Adhesiebetuiging (vooralsnog geen deelnemer):

- * Unie van Waterschappen

1) initiatief staat open voor andere deelnemers

2) andere provincies worden nog benaderd

Onderbouwing van de deelnemers

VROM, LNV, Verkeer & Waterstaat, Unie van Waterschappen, VNG, IPO, Provincies.

Voor groene ruimte meest relevante departementen en andere overheden.

Natuurmonumenten, ANWB, SBB, Stichting Natuur en Milieu

Vertegenwoordigen samen de natuur- en consumentenbelangen

Rabo, LTO, Arcadis

Rabo is belangrijke shareholder voor groene ruimte, LTO vertegenwoordigt de grootste grondgebruikers (boeren en tuinders). Arcadis is een belangrijke adviseur voor planning en inrichting van de groene ruimte.

KEI, TNO, Wageningen UR, KUB/Telos, TU Delft/OTB, KUN, UU

Kennisinstellingen die voor de groene ruimte relevante kennis ontwikkelen maar dat nog onvoldoende in samenwerkingsverband doen

1 Namen partijen strategische alliantie

1a Indienende partij

InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
tel. 070 3785694
mail: h.hetsen@innonet.agro.nl
contactpersoon: dr. H. Hetsen

1b Namen overige partijen (voorlopige lijst)

De deelnemers in het programma Dynamisch Duurzame Delta 3D vertegenwoordigen de vier belangrijkste actoren in de groene ruimte: overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en kennisinstellingen. Daarnaast participeren enkele belangrijke intermediaire organisaties. (Zie hiernaast)

De deelnemers onderschrijven de doelstelling van deze Expression of Interest en de hoofdlijnen van het programma en de daarmee verbonden investeringen. Verder hebben zij de intentie mee te werken aan de opstelling van een businessplan. Bij de opstelling van het businessplan zullen zij nagaan of en zo ja op welke wijze zij de projectuitvoering kunnen ondersteunen.

1c Onderbouwing keuze van deelnemers

De dynamiek van de groene delta en de daartoe benodigde kennisontwikkeling stellen hoge eisen aan de kennisinfrastructuur. Door een aantal kenmerken van de huidige kennisinfrastructuur kan die daar niet zonder meer aan voldoen. Het hieronder nader uitgewerkte project voor innovatie en kennisontwikkeling zou een forse impuls kunnen geven aan de noodzakelijke omslag. Een van de voorwaarden is dat in het project wordt samengewerkt door de partijen uit de vijfhoek overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven, kennisinstellingen en intermediaire organisaties. Het hier voorgestelde consortium bevat relevante organisaties of partijen uit al deze geledingen. Zie tabel. Het initiatief staat open voor andere deelnemers.

2 Beschrijving Investeringspakket

2a Titel

Dynamische Duurzame Delta: 3D

2b Probleemstelling.

De groene ruimte ondergaat een metamorfose. Twee ontwikkelingen zijn daarvoor verantwoordelijk. De eerste is de snelle verandering van de landschapsvormende kracht van de landbouw. Een deel van de landbouw wordt meer marktgericht, grootschaliger en industriëler en het landschap wordt dat ook. Een ander deel oriënteert zich meer op ruimtelijke functieverbreiding. Van een uitzonderlijke en grondgebonden bedrijfstak wordt de landbouw een onderdeel van normale productieketens in een open internationale markt van vraag en aanbod. De tweede ontwikkeling is kenmerkend voor een welvarende samenleving waar aan de kwaliteit van leven en werk meer waarde wordt gehecht. Dat brengt een groeiende betekenis van de groene ruimte als woon- en werkmilieu met zich mee. Als integraal onderdeel van een stedelijk veld worden steeds hogere eisen gesteld aan de kwaliteit van de groene omgeving. Om te voldoen aan talrijke nieuwe ruimteclaims en wensen van gebruikers moet de groene ruimte openbaar toegankelijk zijn, gevarieerd in gebruik en beleving en beweeglijk in structuur. In deze ontwikkeling wordt het landschap niet langer alleen als productieruimte gezien maar veeleer als pluriforme consumptieruimte. In deze beide ontwikkelingen mani-

RMNO, PPS bureau Landelijk Gebied, Habiforum, COKON

Belangrijk vanwege de thematiek die zij behandelen, laatste twee organisaties ook belangrijk in verband met ICES-KIS ervaring.

Vijfde Nota over de ruimtelijke ordening

'Het beslag op de open ruimte groeit, het buitengebied krimpt verder in en raakt meer en meer versnipperd. De diversiteit van het landschap, de ruimtelijke contrasten en het cultureel erfgoed staan onder druk. Ondanks de toegenomen aandacht voor architectuur, zijn er buiten de historische steden in het landschap gelijktijdig monofunctionele enclaves voor wonen, werken, winkelen en vermaak ontstaan. Het hedendaagse landschap is teveel bepaald door de trends van spreiding en functionele nevenschikking. De rommeligheid en versnippering die hier het gevolg van is, moet worden verminderd, en het onderscheid tussen bebouwing en natuur, oude en nieuwe structuren moet een nieuwe vorm worden gegeven. Het Rijk streeft naar vitale en aantrekkelijke steden en een vitaal en aantrekkelijk landelijk gebied in een context waarbij een aanzienlijke vraag naar meer ruimtelijke kwaliteit samengaat met een doorgaande behoefte aan extra ruimte. Dit vereist in de eerste plaats transformatie van het bestaande bebouwde gebied en het buitengebied.'

festeert zich de spanning tussen economische dynamiek en kwaliteit, de laatste opgevat als de mate waarin het landschap zowel gebruikswaarde als belevingswaarde en toekomstwaarde heeft. Kwaliteit die houdbaar is kan duurzaam worden genoemd. Duurzame landschappen komen niet vanzelf tot stand. Dat geldt voor duurzaamheid in termen van milieu en veiligheid, voor de belevingswaarde maar zeker ook voor het behouden van de culturele en historische rijkdom van de groene ruimte als gezamenlijk kapitaal. In het combineren van dynamiek en duurzaamheid ligt de gemeenschappelijke uitdaging voor de transformatie van de groene delta.

Deze opgave is niet uniek voor ons land. In talloze deltaregio's in de wereld vinden soortgelijke transformaties plaats. De culturele achtergrond, de hoge dichtheid van bevolking en economische dynamiek maken de Noordwest-Europese delta (inclusief Ruhrgebied en Vlaamse Ruit) tot een testcase voor rood/groene transformatiezones op mondiaal niveau.

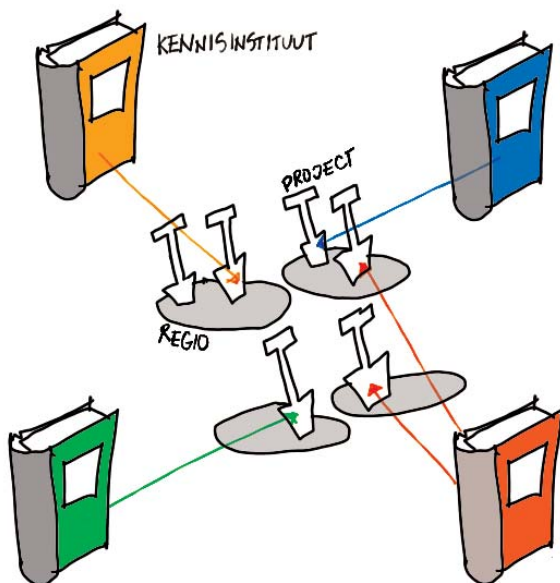
De bovengeschetste opgave kan onmogelijk door de traditionele beheerders van het landelijk gebied (boeren, natuurbeheerders en overheden) alleen worden gerealiseerd. Er komen nieuwe belanghebbenden in de (kwaliteit van) de groene ruimte bij: recreatieondernemers, stedelijke recreanten, bewoners, niet-agrarische bedrijven. Mede daardoor ontstaat er een veelheid aan normen en wensen voor inrichting en beheer in de toekomst. Normen en wensen die deels een privaat en deels een publiek karakter dragen en bovendien nog onderhevig zijn aan de invloed van de veranderlijke tijdgeest. Ook de overheid zal daarom niet in staat zijn dit transformatieproces alleen te registreren. De kwaliteit van de groene ruimte zal afhangen van het gezamenlijk denken, plannen en handelen van talloze burgers, bedrijven en overheden. Zij hebben allen hun eigen belangen en toekomstvisies, maar kunnen die alleen maar realiseren wanneer dat in onderlinge afstemming en samenwerking gebeurt. Daarbij komt dat standaardoplossingen die in het verleden als leidraad konden gelden, niet meer werken. Per streek en per specifieke locatie zullen passende oplossingen moeten worden gevonden. Dat geldt niet alleen voor de landbouw, waar meer naar verschillende bedrijfstypen en bedrijfsstrategieën wordt gekeken, maar ook voor de natuurontwikkeling. Natuurdoeltypen bijvoorbeeld zijn te star en te sectoraal om recht te doen aan cultuurhistorische kwaliteiten. Recreatie en toerisme zijn eveneens op weg van massaoplossingen naar individueel maatwerk. Combinaties van werk en hobby, ontspanning en inspanning, natuur en cultuur, leiden tot een breed spectrum aan activiteiten.

Om de complexe en ruimtelijk gedifferentieerde transformaties vorm te geven moet de organisatie van kennis aan nieuwe eisen voldoen, namelijk:

- bundeling van kennis van diverse vakgebieden.
- samenwerking tussen diverse actoren en sectoren binnen een regio,
- uitwisseling van ervaringen tussen regio's,
- samenwerking tussen kennisinstellingen en actoren in een regio.

Momenteel beschikken we over onvoldoende kennis en innovatievermogen om die gezamenlijke opgave met kans op succes aan te pakken. Er is niet genoeg kennis over strategieën om economische dynamiek en kwaliteit van het landschap goed op elkaar af te stemmen. Ook de uitwisseling van kennis en ervaring met innovatieprojecten gebeurt niet systematisch. Verder is de afstand tussen praktijkkennis en generieke wetenschappelijke kennis vaak nog groot en is de opleiding en vorming van professionals nog niet afgestemd op de opgave waarvoor we staan.

Nu: verbrokkelde kennis

Drijvende krachten Groene ruimte

Internationale invloeden op de regio

Voor de toekomstige ontwikkeling van de groene ruimte en de sturing daarvan is het van belang inzicht te hebben in de internationale drijvende krachten die op die groene ruimte op regionaal niveau van invloed zijn. Het gaat om zaken als globalisering, de positie van regio's binnen NW Europa, klimaatverandering, andere behoeften en waarden, migratie, individualisering, ICT, toename welvaart, en een veranderende verhouding tussen stad en land.

Vaak is wel al het een en ander bekend over de invloed van die krachten afzonderlijk, maar het schort nog aan kennis over hun gezamenlijke effect.

Kennisopgave:

Het verkennen van het gezamenlijk effect van de krachten die op de groene ruimte inspelen via bijvoorbeeld scenario-studies.

Bron: Alterra/LEI, Quick scan drijvende krachten (voorstudie voor ICES/KIS, ter perse)

Kenmerken	Nu	Gewenst
Kennis oriëntatie stad - land kennis - innovatie onderzoek - ontwerp disciplinaire oriëntatie	sectoraal gescheiden gescheiden gescheiden monodisciplinair	integraal stad en land interactieve kennis geïntegreerd multi-, inter- en transdisciplinair
Kennisnet identiteit groene ruimte capaciteit onderdelen aansturing rol kennisinstellingen publieke - private kennis	onduidelijk gering gescheiden verkokerd beperkt gescheiden	duidelijk adequaat verbonden geïntegreerd krachtige groene partner wederzijdse doorstroming
<i>Bron: Groene ruimte op de Kaart! NRLO 1998</i>		

Programma 3D: 'Dynamische Duurzame Delta'	
Kennisimpuls 1 Strategische kennisontwikkeling 2 Regionale Innovatieprojecten (RIP's) 3 Kennisoverdracht	Kennisnet 1 Regionale kennis en innovatie netwerken (RIN's) 2 Expertise netwerk 3 Participatie kennisinstellingen in regionale innovatie processen 4 Verankering kennisontwikkeling

2c Algemene doelstelling

De ontwikkeling van kennis en de vorming van een kennisinfrastructuur om regionale systeeminnovaties in de groene ruimte, gericht op een optimale combinatie van economische dynamiek en landschappelijke kwaliteit, te kunnen faciliteren. Daarnaast is het doel een aantal via een enkele succesvolle regionale innovatieprojecten, ook door hun voorbeeldwerking, bij te dragen aan een dynamische duurzame delta

2d Inhoud

Er kunnen twee categorieën van activiteiten worden onderscheiden. De eerste categorie van activiteiten betreft een kennisimpuls voor strategieën om economische dynamiek en kwaliteit van het landschap beter af te stemmen en deze via co-innovatieprojecten te realiseren. De tweede categorie, kennisnet beoogt de boven genoemde gebreken in de kennisinfrastructuur aan te pakken.

Kennisimpuls

De kennisimpuls van het programma 3D richt zich op drie activiteiten:

1 Ontwikkeling van kennis over strategieën om economische dynamiek en kwaliteit van het landschap beter af te stemmen en deze via innovatieprojecten te realiseren. Het gaat daarbij om kennisontwikkeling over:

- Mondiale drijvende krachten achter de ontwikkeling van regionale landschappen en van het gebruik van het landschap in NW Europa en de internationale en -regionale verschillen daarbinnen. (zie tekstbox 1)
- Inhoudelijke strategieën voor het begeleiden van transformaties in de groene ruimte o.a. afgeleid uit de bestudering van buitenlandse cases.

Voorbeelden van dergelijke strategieën:

- * Vorming van waardeketens: publieke en private waarden integreren in consumentgerichte ketens van activiteiten. (zie tekstbox 2)
- * Rood/groen/blauwe projecten: rode economische dragers samensmelten met groene en blauwe landschappelijke kwaliteiten. (zie tekstbox 3)
- * Selectieve economische ontwikkeling: toelaten en stimuleren van economische functies die ruimtelijke meerwaarde genereren. (zie tekstbox 4)
- * Herschikking van agrarische en niet-agrarische functies. (zie tekstbox 5)

- Invulling en operationalisering van het concept duurzame

Box 2

Vorming van waardeketens

Kosten en baten kortsluiten

Een waardeketen is gericht op het voortbrengen van private goederen en diensten, die bijdragen aan de gebruikerswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde van de groene ruimte.

Waardeketens zijn consumentgericht ("consumer-value"). In waardeketens staat het bedrijfseconomische aspect centraal, namelijk het zo efficiënt mogelijk voortbrengen van een product of dienst waar de klant om vraagt.

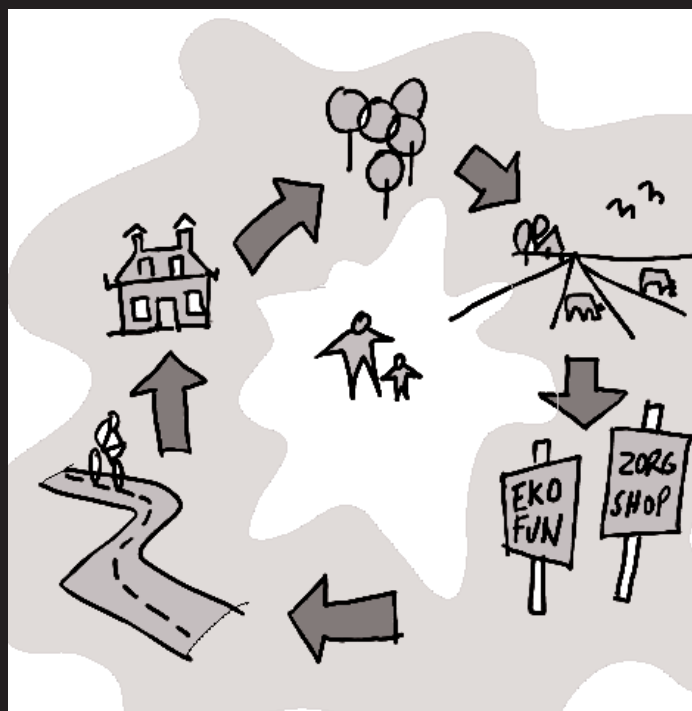
Ruimtelijke kwaliteit kan onder druk komen te staan wanneer degenen die deze waarden produceren en in stand houden daarvoor niet kunnen worden beloond. Een voorbeeld is de belevingswaarde van het cultuurlandschap. De toerist geniet ervan, de hotels profiteren van de toeristen, maar de beheerders van het cultuurlandschap worden niet rechtstreeks door hen betaald.

De bedrijven die in de groene ruimte activiteiten ontplooiën zijn klein van omvang. Dit maakt het lastig voldoende tijd te investeren in het op peil houden van hun kennis. Daardoor zijn zij niet voldoende voorbereid op nieuwe ontwikkelingen en missen kansen voor het innoverend investeren in de kwaliteit van de groene ruimte.

Strategische onderzoeksvragen:

- Hoe kan samenwerking tussen aanbieders in waardeketens dit probleem oplossen?
- Hoe consumenten bewust maken van belang van waardeketens voor omgevingskwaliteit?
- Hoe samen met kleine ondernemers relevante kennis genereren verspreiden over waardeketens?

Bron: Waardeketen en groene ruimte; Den Haag; Innovatienetwerk; 2001 (voorstudie voor ICES/KIS)

TREK-Brabant

Recreatie en Toerisme is ook binnen Noord-Brabant een belangrijke sector waarin zo'n 4,5% van de beroepsbevolking werkzaam is. Door stijging van de welvaart, toename vrije tijd voor bepaalde groepen en mobiliteit, ligt het in de lijn der verwachting dat recreatie en toerisme aan belang zullen toemen. Om de ontwikkeling van de toeristisch-recreatieve sector in goede banen te leiden, is het project TREK-Brabant gestart. Het project, met als stakeholders Brabants Landschap, Brabantse Milieu Federatie, Brabants Bureau voor Toerisme, Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisaties, Kamer van Koophandel, De Efteling B.V., LNV-Zuid en Provincie Noord-Brabant, richt zich op het ontwikkelen van een vraaggestuurde, duurzame, ruimtelijk-economisch gezonde T&R sector. Men wil dit doel bereiken door vraaggestuurde samenwerking in waardeketens en -netwerken. Deze ketens en netwerken worden door middel van pilotprojecten opgebouwd.

Kennis- en innovatieopgaven:

- Identificeren van consumentenbehoeften en realisatie van nieuwe samenwerkingsverbanden om daarop in te spelen;
- Vragen rond de inrichting van de retailfunctie, de ontbrekende schakel in toeristisch-recreatieve ketennetwerken tussen waardecreatie (aanbod) en waardebehoefte (vraag);
- Vragen rond mobiliteit: hoe kunnen recreantenstromen zodanig worden geleid dat de beleving van de vrije tijd maximaal is en de druk op de infrastructuur minimaal.
- Ketenkwaliteit: het optimaliseren van de prestatie in de keten op een zodanige manier dat negatieve externe effecten op de leefomgeving uitblijven.

Bron: Waardeketen en groene ruimte; Den Haag; Innovatienetwerk; 2001 (voorstudie voor ICES/KIS)

landschapskwaliteit.

- Strategische processturing: nieuwe instituties en bestuurlijke werkwijzen die beter in staat zijn bottom up initiatieven te entameren en te integreren. (zie tekstbox pag 6)
- Methoden voor mobilisatie van belanghebbenden met het oog op participatie in vernieuwings- en transformatieprocessen. (zie tekstbox 7)

2 Regionale innovatieprojecten (RIP's)

Aansluitend op in de diverse regio's levende vraagstukken en planningstrajecten wordt een aantal regionale innovatieprojecten uitgevoerd. Regionale innovatieprojecten zijn kennisprojecten, die zich richten op het bij elkaar brengen en nieuw ontwikkelen van kennis die nodig is voor het oplossen van specifieke regionale vraagstukken. Het gaat om het vinden van nieuwe, ter plekke bruikbare oplossingen voor de spanning tussen economische dynamiek en ruimtelijke kwaliteit. Dergelijke oplossingen kunnen liggen op het terrein van ruimtelijke transformaties, maar evenzeer kunnen sociale, culturele en economische structuren onderwerp van vernieuwing zijn.

De regionale innovatieprojecten zijn gericht op het in gang zetten van interdisciplinaire (verschillende wetenschappen overkoepelend) en transdisciplinaire (verbindingen tussen wetenschappelijke en praktijkkennis) denk- en planprocessen. Veelal wordt meegekoppeld met in de regio reeds bestaande veranderingstrajecten. In totaal zullen 20 tot 30 Regionale innovatieprojecten worden opgezet. Dit aantal komt voort uit de regionale landschappelijke verscheidenheid van ons land en de marge waarbinnen regionale initiatieven kunnen worden verwacht.

Daarnaast worden ca. 15 interregionale innovatieprojecten uitgevoerd. Bij deze laatste projecten zullen ook enkele internationale projecten worden opgezet voor grensoverschrijdende regio's en voor verwante regio's in de NW-Europese delta.

3 Kennisoverdracht om nieuwe kennis en de opgedane leerervaringen te communiceren met partijen binnen en in voorkomende gevallen ook buiten het expertisenetwerk. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar:

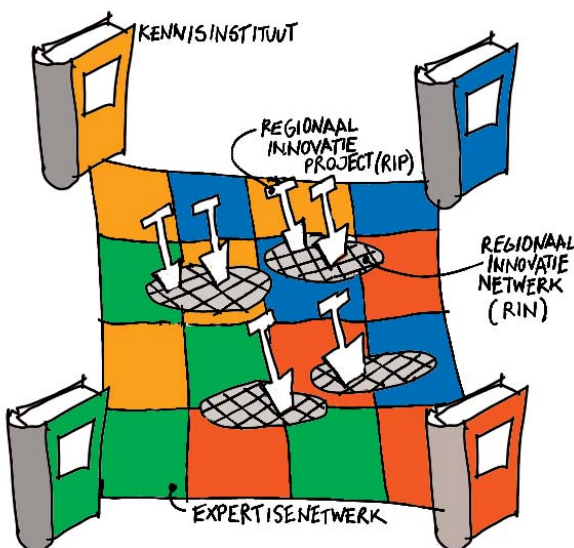
- Beschikbaar stellen van generieke en regiospecifieke en uitvoeringsgerichte kennis aan belanghebbenden bij transformatieprocessen.
- Uitwisselen van ervaringen en inzichten tussen verschillende regio's
- Uitdragen van ervaringen en inzichten op internationaal niveau door middel van publicaties, workshops en congressen.
- Overbrengen van kennis en ervaringen via onderwijsprogramma's.

Kennisnet

Kennisnet = ontwikkelen van een kennisinfrastructuur als instrument voor het ontwikkelen en uitwisselen van nieuwe kennis en praktijkervaring door de diverse samenwerkende partijen. Het gaat om vier onderdelen:

1. De vorming van regionale kennis- en innovatienetwerken (RIN's) om sectoroverstijgende initiatieven tot vernieuwing van informatie te voorzien, te faciliteren, af te stemmen en te integreren (het "front-office").
2. De vorming van een expertisenetwerk om regionale systeeminnovaties in het landschap te kunnen faciliteren. Het expertisenetwerk ontstaat door het verbinden van wetenschappelijke kennis met praktijkkennis, het opdoen van ervaringen met systeeminnovaties, door evaluatie van dergelijke processen in meerdere regio's en door de leerervaringen te verankeren. Hierdoor ontstaat een body of knowledge als een zichzelf in stand houdend netwerk ("back-office").

Gewenst: expertisenet en regionale netwerken

Box 3

Rood/groen/blauwe projecten

PPS-projecten in de groene ruimte

Door het combineren van stedelijke (rode), landschappelijke (groene) en watergebonden (blauwe) functies kan toegevoegde waarde ontstaan. Om dit tot stand te brengen is Publiek-Private-Samenwerking een goed middel. Niet in de eerste plaats is zo'n PPS nodig vanuit financieel oogpunt. Het blijkt namelijk dat groen/blauwe investeringen heel goed voor 100% kunnen worden gedragen door de winst die gemaakt wordt op vastgoedontwikkeling voor wonen en bedrijven. Voorwaarde is daarbij wel dat de grondprijzen niet door speculatie worden opgedreven, en daarmee de winst voor een belangrijk deel wordt afgeroomd. Het is dus zaak om al in een zeer vroege fase te komen tot het bij elkaar brengen van partijen, en het formuleren van wederzijdse projecten en kwaliteitseisen.

Daarna zal een goed op elkaar afgestemd stappenplan moeten worden gemaakt. Bij grondaankopen zal tactisch moeten worden geopereerd.

Verder ligt er een communicatieopgave. De publieke en private partijen moeten ervan doordrongen en overtuigd zijn dat rood voor groen geheel in private handen kan worden ontwikkeld. Wanneer de overheid participeert zal dit ertoe kunnen leiden dat de nodige planologische procedures soepeler kunnen verlopen. De inbreng van de publieke partijen is vooral de know-how over timing en inhoud van de te ondernemen planologische procedures. Verder kan de deelname van publieke partijen ertoe leiden dat aanvullende publieke gelden beschikbaar komen, waardoor meer of 'hoogwaardiger' groen kan worden gerealiseerd.

Kennis- en innovatievragen:

- welke functies, projecten en kwaliteiten komen in aanmerking voor rood/groen/blauwe PPS-constructies?
- hoe kan vertrouwen tussen de diverse partijen groeien dat ook langlopende projecten tot een kwalitatief goed einde worden gebracht?
- hoe kan een gezamenlijke strategie en tactiek voor grondaankopen worden ontwikkeld?
- hoe kunnen de 'leerkosten' van de eerste opstartende PPS-projecten in de groene ruimte worden gedragen (vergelijk PPS-faciliteit van Ministerie van Financiën)
- hoe kunnen publieke partijen begrip krijgen voor en grip krijgen op de risico-componenten van het participeren van alle betrokken partijen in een gebiedsgericht ontwikkelingsproject?

Bron: Kolpron/Arcadis, Quickscan koppeling publieke en private functies; Voorstudie voor ICES/KIS)

Nieuwe Hollandse Waterlinie

Het is de bedoeling deze defensielinie met zijn verborgen forten, schootsvelden en inundatiezones (onderwaterplaatsing) een hedendaagse betekenis te geven als megasingel voor de Randstad en tegelijkertijd te plaatsen op de werelderfgoedlijst van de Unesco. De bestaande reguliere middelen zijn hiervoor onvoldoende. Extra financiering is nodig, zowel publiek als privaat. Behoud door ontwikkeling is de achterliggende gedachte zoals verwoord in de nota Belvédère. Op deze wijze wordt gepoogd een zo hoog mogelijke toekomstwaarde te waarborgen en samen te laten gaan met gebruiks- en belevingswaarde. De gehele waterlinie, inclusief de forten, wordt voor publiek ontsloten en herkenbaar. Het geldt dat daarmee wordt

verdiend wordt gebruikt om de defensielinie te conserveren en restaureren.

Dit plan roept veel kennis- en innovatievragen op, zoals:

- Hoe goed ontwerpen combineren met PPS?
- Hoe een proces te ontwerpen dat niet stuk loopt op regelgeving?
- Wat is de consumentenvraag naar cultuurhistorie?
- Welke mogelijkheden zijn er voor combinatie met waterberging en -zuivering?
- Hoe kunnen de forten aan elkaar gekoppeld worden?

Bron: Waardeketen en groene ruimte; Den Haag; Innovatienetwerk; 2001 (voorstudie voor ICES/KIS)

Rood voor groen in stedelijke gebieden

Voor het dagelijks leven van veel Nederlanders is het belangrijk dat er meer groen komt in hun wijk, en bij hun school, kantoor en winkelcentrum. Bewoners hebben daar ook geld voor over, zo blijkt uit allerlei onderzoek. Toch worden nieuwe uitbreidingswijken als bijvoorbeeld Leidse Rijn bij Utrecht allesbehalve ruim opgezet en zijn de geplande hoeveelheden groen relatief weinig omvangrijk. Door het dicht bij elkaar bouwen van de huizen wordt een deel van de potentiële waarde (hogere huizenprijzen door het extra groen) niet gerealiseerd. Sommige partijen hebben de indruk dat deze niet gerealiseerde waarde groter is dan de besparing als gevolg van het feit dat er minder landbouwgrond hoeft te worden gebruikt om de bouwplannen uit te voeren. In het ruimtelijk beleid wordt juist uitgegaan van de omgekeerde veronderstelling.

Kennis- en innovatieopgaven:

- Methoden om de waarde van "groen" te bepalen.
- Maatschappelijke kosten-baten analyse van het verlies aan open ruimte tegenover de winst van meer groen rond de woning bij bouwen in lagere dichtheden.

Bron: Bomhoff, Rood en groen in een aantrekkelijke mix; Voorstudie voor Ices/Kis, ter penne)

3. Het laten participeren van kennisinstellingen in processen van regionale systeeminnovaties om ervaring op te doen met methoden van co-innovatie waarbij de afstand tussen regio- gebonden praktijkkennis en wetenschappelijke kennis kan worden overbrugd.

4. Verankeren van de ontwikkelde kennis en expertise bij relevante onderzoekscholen, onderwijsinstellingen en leerstoelen. De instelling van een aantal (aanvankelijk bijzondere, later gewone) leerstoelen 'Gebiedsontwikkeling', die de brandpunten zijn van de drie activiteiten genoemd onder kennisimpuls, kan hierbij behulpzaam zijn. Het gaat om een interdisciplinair en transdisciplinair vakgebied waarin verschillende disciplines worden geïntegreerd en wetenschappelijke kennis en praktijkkennis worden verbonden. Kennisbundeling over regionale systeeminnovaties in het landschap staat in de leerstoelen centraal.

Er is een essentiële samenhang tussen de kennisimpuls en de vorming van een kennisnet (versterking van de kennisinfrastructuur). Via regionale innovatieprojecten wordt de vraag naar kennis gearticuleerd. Door de kennisimpuls worden de kennisinstellingen in staat gesteld die vragen beter te beantwoorden. De kennisimpuls en de vorming van het kennisnet leiden gezamenlijk tot verduurzaming van de kennis en tot verankering ervan bij de kennisinstellingen, de leerstoelen Gebiedsontwikkeling en de andere deelnemende partijen.

2e Belangen deelnemers

De investeringen in kennisontwikkeling komen in hoge mate tegemoet aan beleidsprioriteiten en –knelpunten van overheden. Dat geldt onverkort voor die maatschappelijke organisaties en dat deel van het bedrijfsleven waarvoor de kwaliteit van het landschap van groot belang is en waaruit nieuwe bronnen van inkomsten kunnen worden gegenereerd. De kennisimpuls sluit aan bij een aarzelend in gang gezette beweging bij de kennisinstellingen om onderzoek en onderwijs sterker aan te laten sluiten bij regionale innovatieprocessen en praktijkkennis.

2f Componenten investeringspakket

In aansluiting op punt 2d kunnen de volgende investeringscomponenten worden onderscheiden:

- Kennisontwikkeling over strategieën voor afstemming economische dynamiek en kwaliteit groene ruimte, zowel inhoudelijk als procesmatig (nieuwe bestuurlijke werkwijzen);
- Ontwikkeling van methoden voor mobilisatie van stake- en shareholders en over co-innovatiemethoden;
- Uitvoering van Regionale innovatieprojecten (RIP's) door Regionale InnovatieNetwerken (RIN's), gericht op vraaggestuurde kennisontwikkeling;
- Uitvoering van regio overstijgende RIP's;
- Facilitering van RIN's;
- Facilitering van Expertisenetwerk;
- Verankering van de ontwikkeling van kennis en expertise bij leerstoelen gebiedsontwikkeling en via stimulansen bij onderzoekscholen en onderwijsinstellingen;
- Uitdragen van kennis- en ervaring over methoden en resultaten van gebiedsgerichte innovatie via (inter)nationale symposia, publicaties en het onderwijs.

2g Afweging t.o.v. andere oplossingen voor versterking van de kennisinfrastructuur

Er zijn in principe twee alternatieven voor de hier voorgestelde aanpak denkbaar. Het eerste alternatief is om via de reguliere eerste en tweede geldstroom de kennisontwikkeling aan universiteiten en instituten ten aanzien van regionale systeeminnova-

Belangen van de deelnemers

VROM, LNV, Verkeer & Waterstaat

Uitwerking van beleid voor ruimtelijke kwaliteit en economisch ontwikkeling

Provincies, VNG,

Ervaring opdoen met pilotprojecten en aftappen uit het expertisenetwerk

Natuurmonumenten, SBB, SNM

Integratie van natuurexpertise en -belangen in regionale ontwikkelingsplannen

ANWB

Integratie van burgerwensen ten aanzien van recreatie en toerisme-expertise in regionale ontwikkelingsplannen

TRN

Integratie van recreatie-expertise en -belangen in regionale ontwikkelingsplannen

LTO

Integratie van landbouwexpertise en -belangen in regionale ontwikkelingsplannen

Rabo

Zicht krijgen op gewenste strategische investeringen in de groene ruimte

Arcadis

Zicht krijgen op gewenste planning en inrichting van de groene ruimte

KEI, TNO, Wageningen UR, KUB/Telos, TU Delft/OTB, KUN, UU

- slechten van barrières tussen wetenschap en praktijk
- vraagsturing onderzoek
- incentive voor interdisciplinariteit

RMNO, Habiforum, COKON, PPS-bureau Landelijk Gebied

Uitwisseling van ervaringen over innovatieprojecten en -methodieken

Selectieve economische ontwikkeling

Herontwikkeling van agrarische bedrijfsgebouwen

Naarmate de groene ruimte meer een integraal onderdeel vormt van het stedelijk veld zal de stedelijke economie meer proberen de kwaliteiten van de groene ruimte als vestigingsgebied te benutten. Gunstige ligging, ten opzichte van stedelijke concentraties, lage grondprijzen, goede bereikbaarheid met de auto en een rustige, groene woonomgeving zijn belangrijke argumenten. Tot voor kort was het beleid ten aanzien van dergelijke 'groene vestigingen' formeel afwijzend. In de stadsranden en langs autowegen werd echter niet zelden een oogluikend toelatingsbeleid gevoerd. Nu de vraag naar economische dragers in het landelijk gebied toeneemt wordt gezocht naar een meer op kwaliteit gericht ruimtelijk beleid. Het perspectief van vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen neemt daarin een centrale positie in. Diverse provincies hebben criteria geformuleerd voor vestiging van nieuwe economische functies in vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen. Verder is de ruimte-voor-ruimte-regling in opkomst, die tegenover sloop van oude bedrijfsgebouwen een recht op nieuwbouw van woonruimte geeft. De locatie en het aantal m² zijn daarbij in discussie. In de provincie Noord-Brabant wil men gaan experimenteren met zogenaamde "opknappzones". Dit zijn gebieden in de groene ruimte of aan de rand van steden, waar het landschap in de verrommeling is geraakt. Door gerichte rood/groen/blauwe investeringen wil men deze gebieden een kwaliteitsimpuls geven.

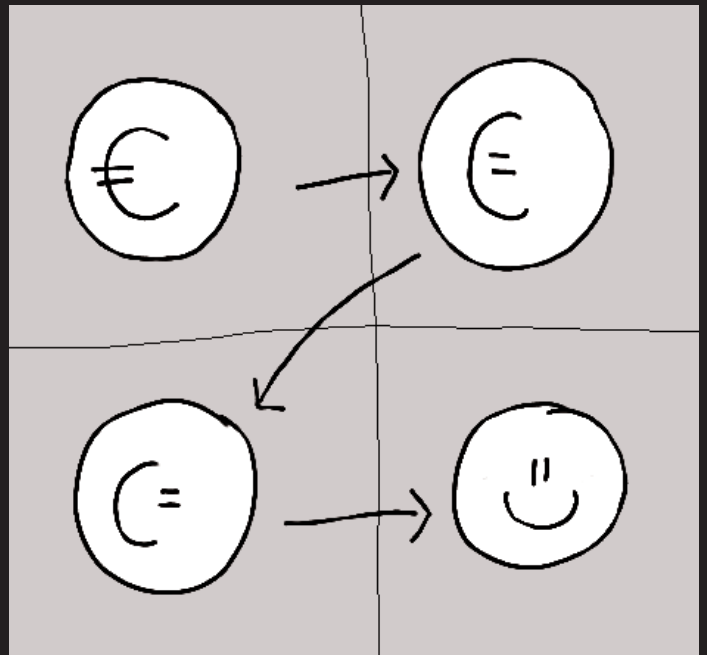
Er is nog maar weinig ervarig opgedaan met selectieve economische ontwikkeling. De eerste proeven zullen nauwgezet moeten worden gevolgd en geëvalueerd. Bovendien is het van belang de lange termijn-effecten in beeld te krijgen.

Bedrijfsopvolging in de agrarische sector was een goed bekend en in zekere zin gecontroleerd proces. Bij stedelijke bedrijvigheid treedt een veel hogere dynamiek van overdracht naar nieuwe eigenaars/ondernemers op. Bovendien is de diversiteit van dergelijke bedrijven veel groter dan binnen de agrarische sector. De continuïteit van de zorg voor landschappelijke kwaliteit kan daardoor onder druk komen te staan. Of simpeler gezegd: het gevaar van dichtslibben van groene ruimten is niet denkbeeldig.

Kennis- en innovatievragen:

- welke economische activiteiten kunnen een bijdrage leveren aan de instandhouding van landschappelijke kwaliteiten?
- welke criteria- en kwaliteitseisen kunnen worden gesteld aan selectieve economische ontwikkeling van de groene ruimte?
- hoe kan voorkomen worden dat een berg aan extra regelgeving ontstaat? Hoe kan een zekere mate van zelfregulering worden gerealiseerd?
- hoe kunnen ook voor de langere termijn kwaliteitgaranties worden ingebouwd?
- hoe kunnen proefprojecten worden geëvalueerd, en de verworven inzichten worden uitgedragen?

Bron: Provincie Noord Brabant

Vitaal Platteland Zeeland

In het uitvoeringsprogramma Vitaal Platteland Zeeland (Provincie Zeeland, 2000) wordt geconstateerd dat een duurzame impuls gegeven moet worden aan de economische vitaliteit van het landelijk gebied. Officieel is er een terughoudend beleid ten aanzien van niet-agrarische activiteiten in bijvoorbeeld vrijkomende agrarische gebouwen, maar in de praktijk wordt dit restrictieve beleid niet consequent gehandhaafd, zo constateert de Vereniging Zeeuwse Gemeenten. Haast sluipend vindt zo een herstructurering van het platteland plaats, zonder dat expliciete aandacht aan de consequenties voor de ruimtelijke kwaliteit wordt besteed.

Daarom bezint de provincie zich nu op een selectief ontwikkelingsmodel. Hierbij hoort een positieve lijst van toegestane activiteiten in bestaande gebouwen in het landelijke gebied. Deze positieve lijst somt activiteiten op, die naar aard en schaal in principe zijn in te passen. Als de voorgestelde activiteit past, wordt van de aanvrager verlangd dat ook investeringen worden gedaan die ruimtelijke kwaliteitswinst opleveren. Op die manier wordt gezocht naar een optimaal evenwicht tussen economische dynamiek en de kwaliteit van de leefomgeving.

Kennisvragen zijn onder andere:

- Welke activiteiten passen wel en welke niet bij het karakter van het landelijk gebied, ook rekening houdend met toekomstige ontwikkelingen?
- Welke zijn die toekomstige ontwikkelingen waarmee rekening gehouden moet worden?
- Hoe kan ervoor gezorgd worden dat allerlei losse beslissingen van ondernemers ook een kwalitatief goed regionaal resultaat opleveren?

Bron: Provincie Zeeland

ties in het landschap te bevorderen. Nadeel van deze aanpak is dat er te veel belemmeringen zijn om met andere partijen in de regio samen kennis te ontwikkelen en dat er barrières bestaan voor interdisciplinaire kennisontwikkeling. Bovendien is het beleid voor de groene ruimte en het daarvoor relevante onderzoek verkokerd. Het tweede alternatief is om partijen die regionale innovaties willen realiseren een onderzoeksbudget te geven waarmee zij benodigde kennis kunnen laten ontwikkelen. Nadeel van deze aanpak is dat elke regio zelfstandig, als geïsoleerde actie, kennis moet zoeken, ontwikkelen, toepassen, en er geen gestructureerde uitwisseling en opbouw van kennis plaatsvindt (geen leereffect). Kern van de hier gepresenteerde aanpak is dat de acties gericht zijn op de vorming van een expertisenetwerk voor interdisciplinaire kennisontwikkeling, waarin wetenschappelijke kennis en praktijkkennis worden geïntegreerd. Daarbij wordt als het ware zowel van buitenaf als van binnenuit naar gebieden gekeken. Dit lijkt een voorwaarde om tot regionale systeeminnovaties te komen die door belanghebbenden worden gedragen.

2h. Looptijd project

Acht jaar, met een tussentijdse evaluatie na ca. drie jaar

2l Wat gebeurt er na de ICES/KIS-periode?

De ICES/KIS impuls wordt benut om de kennisinfrastructuur op te bouwen en het kennisreservoir te vullen met wetenschappelijke en ervaringskennis op het gebied van transformatie van de groene ruimte. Hiermee moet de meerwaarde van een integrale, door alle departementen gesteunde, regionale aanpak blijken. Ook worden kenniswerkers op dit terrein opgeleid.

Na de ICES/KIS-impuls moeten de lopende kosten voor het instandhouden van deze infrastructuur en het verder ontwikkelen van kennis en ervaring bekostigd worden uit de ontkokerde middelen die beschikbaar worden gesteld voor de transformaties van stad en land (bv. voor waterbeheer, landschapsontwikkeling, landbouw, recreatie, natuurbeheer, wonen, werken infrastructuur) en uit het reguliere kennisbudget.

Speerpunt	Object	Proces
1 Stedelijke leefomgeving	<ul style="list-style-type: none"> - Koppeling tussen economie, cultuur en ruimtelijke kwaliteit - Betekenis van het landschap voor stedelijk leefklimaat 	<ul style="list-style-type: none"> - Lerende netwerken - Regionale initiatieven
3 Waarde van en ruimte voor water	<ul style="list-style-type: none"> - Wederkerige samenhang tussen (de kwaliteit van) watersystemen en het landschap 	<ul style="list-style-type: none"> - Regionale co-innovatieprojecten - Expertisenetwerk ontwikkelen
4 Mobiliteit	<ul style="list-style-type: none"> - Infrastructuur koppelen aan kwaliteit landschap 	<ul style="list-style-type: none"> - Gebiedsgerichte toepassingen
6 Klimaatverandering	<ul style="list-style-type: none"> - Wederkerige samenhang tussen veranderingen in landgebruik en het klimaat 	<ul style="list-style-type: none"> - Klimaatverandering als thema binnen regionale innovatieprojecten
7 Ruimte voor geo-informatie	<ul style="list-style-type: none"> - Geo-informatie over landschap en landgebruik op verschillende schaalniveau's 	<ul style="list-style-type: none"> - ICT innovaties beproeven binnen regionale innovatieprojecten - Ondersteuning interactieve beleid (-sexperimenten) met ICT hulpmiddelen

Box 5

Herschikking van agrarische en niet-agrarische functies

Agroproductieparken

Een centrale opgave is om te voorzien in de voedselbehoefte van de stedelijke bevolking via lokale productie (geen gesleep met grondstoffen, halffabrikaten en producten) en tegelijkertijd in de directe omgeving van deze bevolkingscentra uitdagende functiecombinaties te realiseren voor wonen, werken, infrastructuur, recreatie, en natuur. Het efficiënt benutten van schaarse ruimte, het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit, het verminderen van milieubelasting en transportbewegingen zijn daarbij belangrijke afgeleide doelstellingen.

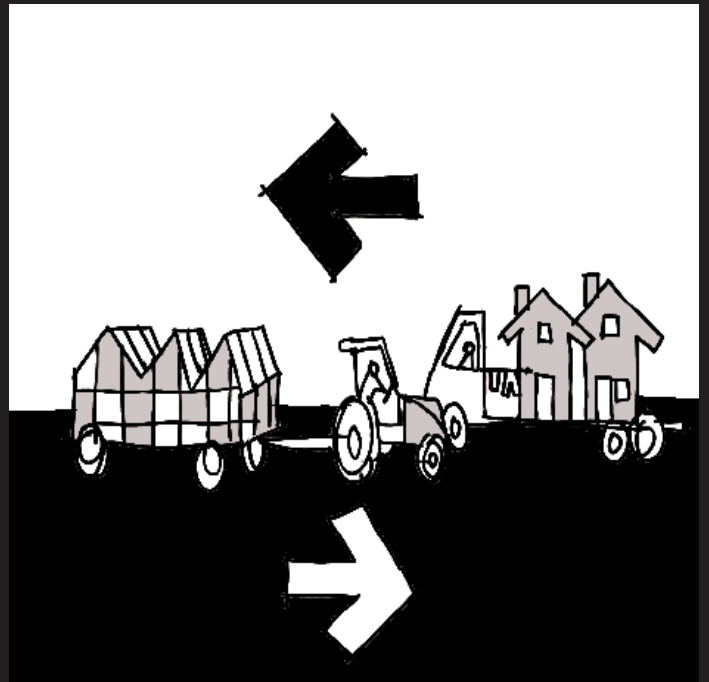
Een strategie die in dit verband zeer effectief is en sterk in de belangstelling staat, is het tot ontwikkeling brengen van nieuwe geografische clusters van functies in het landelijk gebied. Dit omvat onder andere de ontwikkeling van agroproductieparken. De toevoeging "agro" verwijst daarbij naar een breed scala van agrarische en groene activiteiten, zoals voedselproductie, natuurontwikkeling en -beheer, recreatie, waterbeheer, energiewinning, etc. Naast de ruimtelijke, economische en ecologische doelstellingen vormen welzijn en gezondheid van mens en dier belangrijke streefdoelen bij de ontwikkeling van agroproductieparken.

Uit tot nu toe beschreven voorbeelden blijkt de grote variëteit in verschijningsvormen van agroproductieparken: van een concentratie - ook in fysieke zin - van intensieve (agro)productiefuncties op een oppervlak ter grootte van een bedrijventerrein (bijv. Deltapark en Agro-specialty-park) tot een mix van (grondgebonden) productie- en andere functies, zoals agro-toerisme (bijv. Multipark) in een bepaalde regio.

Kennis- en innovatieopgaven zijn o.a.:

1. Hoe kunnen we de verrijking van het landelijk gebied met recreatieve functies, ecologische structuren, extensieve landbouw en rurale huisvesting hand in hand laten gaan met een vernieuwing in lokale agroproductiefuncties?
2. Hoe kunnen we fysieke ruimte creëren voor andere functies in het landelijk gebied en de ruimtelijke kwaliteit verbeteren, door agroproductie lokaal te concentreren en intensiveren, waardoor elders mogelijkheden ontstaan voor andere functies, al dan niet in combinatie met agrarische activiteiten (ruimte-pomp)?
3. Hoe kunnen we bevorderen dat bedrijfsmatige activiteiten rond kristallisatiepunten worden aangetrokken door de sterkte/attractiviteit van een regio en de voordelen van het opereren in elkaars nabijheid?

Bron: EOI voor ICES/KIS-3 Nieuwe vitale en duurzame clusters in de groene ruimte

3 Thema

3a Thema / speerpunt

De expression of interest Dynamische Duurzame Delta betreft speerpunt 2 van thema 4 Hoogwaardig Ruimtegebruik.

3b Relatie met andere investeringspakketten binnen thema 4 bezien naar de samenhang van het object en de samenhang in het voorgestelde proces van kennisverwerving

3 c Relatie met andere thema's / speerpunten

Er is een sterke samenhang met

- Thema 1 Systeeminnovatie
- Thema 6 Duurzaamheid
- Thema 7 Lifesciences

3 d Relatie met andere investeringspakketten binnen overig thema's/speerpunten

Thema 1 Systeeminnovatie.

In project 3D wordt beoogd op regionaal niveau systeeminnovaties in de groene ruimte te bewerkstelligen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de methodologie van systeeminnovaties waaraan wordt gewerkt in thema 1, met name in 'Kenniscentrum systeeminnovatie voor duurzame ontwikkeling'. De ervaringen met regionale systeeminnovaties in 3D worden ingebracht in het Kenniscentrum waardoor methodologische inzichten kunnen worden verrijkt.

Thema 6 Duurzaamheid

In thema 6 vervullen duurzaamheidskringen een belangrijke rol als hulpmiddel voor de opstelling van innovatieprogramma's met projecten voor strategische vernieuwende kennisontwikkeling. Vanuit het te vormen expertisenetwerk van project 3D en vanuit de regionale innovatienetwerken zal in de duurzaamheidskringen actief worden geparticipeerd. Dat betreft vooral de kringen: duurzame voedselvoorziening, infrastructuurontwikkeling, duurzame energie, waterbeheer, grondstoffen, producten en diensten.

Thema 7 Lifesciences

In Food Delta (een van de in te dienen Expressions of Interest bij thema 7) staat de kennisontwikkeling voor een veilige en duurzame voedselvoorziening centraal. Geïnitieerd vanuit de vraag van kritischer wordende consumenten stellen producenten in de voedingsketen hoge eisen aan de productieomstandigheden. Binnen een duurzaam ingerichte en beheerde groene ruimte van hoge kwaliteit, een van de doelstellingen van 3D, zijn de condities voor duurzame landbouwsystemen gunstig waarmee aan een belangrijke voorwaarde voor duurzame voedselproductie kan worden voldaan.

De in Food Delta ontwikkelde kennis over veilige en duurzame voedselvoorziening zal in project 3D in regionale innovatieprojecten kunnen worden benut.

4 Aansluiting op bestaande sterkten in de kennisinfrastructuur

4a Bestaande ICES/KIS-projecten

Er bestaan inhoudelijk gezien nauwe relaties tussen het voorgestelde project en een aantal lopende ICES/KIS 2 projecten (zie tabel).

Nieuwe instituties en bestuurlijke werkwijzen

Initiatieven uit de samenleving

Vier maatschappelijke organisaties – ANWB, AVBB, Vereniging Natuurmonumenten en VNO-NCW – zijn een alliantie aangegaan om na te denken over nieuwe wegen voor de verdere ruimtelijke ontwikkeling van Nederland. Hun initiatief, dat als titel heeft gekregen: *Ruimtelijke ontwikkeling in Nederland: samen, anders, beter* – gaat uit van de gedachte dat doorgaan op de huidige weg een goede verdeling van de nog beschikbare ruimte onmogelijk maakt. Wat nodig is, is een werkwijze waarbij overheden, maatschappelijke organisaties en burgers met respect en vertrouwen met elkaar omgaan, met oog voor elkaars wensen en belangen. Leidend moeten niet zijn de verschillende claims voor ruimte, maar de ruimtelijke kwaliteiten die aanwezig zijn of gerealiseerd zouden moeten worden. Om te laten zien dat de door hun voorgestelde methode van werken inderdaad uitzicht biedt op een beter resultaat, heeft men voor drie regio's (het Knooppunt Arnhem-Nijmegen, het grensvlak Amsterdam West – Haarlemmermeer, en de strook Kustzone – Leiden – Alphen a.d. Rijn – Groene Hart) de mogelijkheden en knelpunten in kaart gebracht.

Kennis- en innovatieopgaven:

- Hoe kunnen overheden, marktpartijen en maatschappelijke organisaties zover gebracht worden dat zij samen de mogelijkheden van een gebied onderzoeken, met oog voor zowel wonen, werken en mobiliteit als voor natuur en recreatie?
- Welke informatie en kennis hebben zij daarvoor nodig?
- De problematiek speelt zich dikwijls af op verschillende schaalniveaus (lokaal, regionaal, provinciaal, (inter)nationaal). Hoe kan de communicatie in dat verband het beste georganiseerd worden? Wat betekent dat voor de kennisvoorziening?

Bron: ANWB, Vereniging Natuurmonumenten, AVBB en VON-NCW; Samen, anders, beter.

Theorievorming

Bestuurders en ambtenaren weten steeds minder goed wat de samenleving wil. Dat komt omdat die samenleving veeleisender en pluriformer aan het worden is. De eenvoudige, door politiek en bestuur opgelegde oplossingen uit het verleden (meer huzen, meer wegen en zo verder) voldoen daarom niet meer.

Interactieve beleidsvorming lijkt een kansrijke oplossing. Het biedt mogelijkheden voor het combineren van de verschillende belangen in een regio en voor het genereren van een creatieve aanpak, die kan maken dat verschillende plekken in Nederland zich op eigen wijze ontwikkelen, inspeland op de eisen van buiten maar gericht op een "niche" in de markt.

Er zijn verschillende hobbels te nemen voordat interactieve besluitvorming echt tot stand gebracht kan worden. Deze hobbels hebben in aanzienlijke mate te maken met een gebrek aan kennis. Met name de volgende punten verdienen aandacht:

- Theorievorming over procesbegeleiding op het raakvlak van procesvaardigheden zoals onderhandelen, en inhoudelijke professionele kennis over de groene ruimte;
- Theorievorming over de procesorganisatie van het verbinden en consolideren van kennis uit interactieve sessies, professionele bijeenkomsten en politiek-bestuurlijke wilsvorming;
- Theorievorming over een nieuw openbaar bestuur waarin niet aparte en gefragmenteerde delen van de overheid het primaat hebben, maar processen van gebiedsgerichte gecombineerde aanpak.

Bron: Edelenbos, Teisman en Reudink, *Interactieve beleidsvorming als sturingsopgave*, z.p. 2001

Projecten	Object	Proces
Habiforum	<ul style="list-style-type: none"> - Ruimtelijke kwaliteit - Meervoudig ruimtegebruik 	<ul style="list-style-type: none"> - Vorming expertisenetwerk - Vraagarticulatie in regionale innovatieprojecten.
SKB/ECO	<ul style="list-style-type: none"> - Samenhang tussen duurzaam bodembeheer en duurzame landschapsinrichting en -beheer - Procesinnovatie in het landelijk gebied. 	<ul style="list-style-type: none"> - Expertisecentrum ondergrond - Publiek-private samenwerking tussen partijen in de kennisketen.
NIDO	<ul style="list-style-type: none"> - Transitie naar duurzaamheid via maatschappelijke interactieprocessen 	<ul style="list-style-type: none"> - NIDO-innovatiekringen benutten bij regionale co-innovatieprojecten.
Connekt	<ul style="list-style-type: none"> - Mobiliteit en de invloed op de kwaliteit van het landschap - Recreatievaart: concepten voor inrichting van water en ruimte. 	<ul style="list-style-type: none"> - Combinatie van kennisontwikkeling en toepassing.
COB	<ul style="list-style-type: none"> - Ondergronds ruimtegebruik ten behoeve van behoud open landschap. 	<ul style="list-style-type: none"> - Praktijkonderzoek - Learning communities
KLICHT	<ul style="list-style-type: none"> - Ketens en netwerken - Transitie in Agrofood - Activiteitenclusters 	<ul style="list-style-type: none"> - Innovatie creërende netwerken - Co-innovatie - Kenniscentrum Ketens en Netwerken

4b Bestaande publieke en/of private organisaties (welke en hoe sluit het aan)

Het project sluit aan op die onderdelen van de publieke kennisinfrastructuur die relevant zijn voor de groene ruimte. In het bijzonder gaat het hier om universitaire instellingen en (mede) door de overheid gefinancierde onderzoeksinstituten die deel uitmaken van het kennisconsortium. (zie hieronder)

Instelling	Sterkte
Wageningen UR / Kenniseenheden..... Groene Ruimte en Maatschappij	Landschap en ruimtegebruik, Landbouwsystemen, Landschapsecologie, Recreatie en Toerisme, Geo-informatie, Europese ruimtelijke planning en beleid, Ketenkunde, Beleving, Communicatie en Innovatie.
KUB.....	Vrijtijdwetenschappen.
Telos.....	Duurzame gebiedsontwikkeling
KUN.....	Beleidswetenschappen, Milieu- en natuurbeleid, Europees beleid, Publiek private samenwerking.
UU.....	Ruimtelijke wetenschappen, strategische planvorming, internationale oriëntatie op meervoudig ruimtegebruik
TU Delft OTB.....	Stedelijke netwerken, leefklimaat, publiek private samenwerking.
KEI.....	Innovatie van stad en omgeving.
TNO.....	Regionaal economische ontwikkeling, Beleidsprocessen, Publiek private samenwerking

De vorming van een leerstoelen, instellingen heeft enerzijds tot doel de samenwerking tussen de hier genoemde vakgebieden, instellingen en de daaraan gerelateerde onderzoekscholen en onderwijsinstituten te versterken. Anderzijds beogen ze om een forse impuls te geven aan de kennisontwikkeling over regionale

Kennisontwikkeling over mobilisatie van belanghebbenden

IJsselvallei: voorbeeld van een regionaal innovatieproject

In de westelijke IJsselvallei (de regio tussen Velp en Hattem) is geleidelijk bij een aantal actoren het besef gegroeid dat, wanneer het gebied zich zo blijft ontwikkelen als tot dusver, de kwaliteit van het landschap zwaar onder druk zal komen te staan, terwijl tegelijkertijd economische potenties onbenut blijven. Wat nodig is, zo constateerden zij, is een door alle stakeholders gedeelde visie op de toekomst. Om een dergelijke visie te ontwikkelen zijn op verschillende locaties bijeenkomsten georganiseerd. Vervolgens is geprobeerd projecten te benoemen die bij kunnen dragen aan de realisatie van die visie. Momenteel wordt gewerkt aan het in gang zetten van een aantal van die projecten.

Tijdens dit proces doken de volgende problemen en vraagstukken op:

- Er is weinig kennis en ervaring over hoe te komen van incrementele vernieuwingsideeën tot systeeminnovatieve plannen;
- Datzelfde geldt voor de vraag hoe bestuurlijk draagvlak kan worden verkregen voor bottom-up plannen;
- Er is een grote kloof tussen wetenschappelijke kennisontwikkeling en wat er gebeurt in de praktijk;
- Het is niet eenvoudig om informatie te krijgen over vergelijkbare processen in andere regio's, zodat daarvan geleerd kan worden;
- Plannen maken is gemakkelijker dan projecten uitvoeringsgereed maken.

Bron: King, De westelijke IJsselvallei ziet zijn kansen, maart 2001

Regiodialoog Noord-Limburg

Een integrale benadering van een regio in beweging. Begin oktober 2000 ondertekende een tiental initiatiefnemers een convenant, waarin ze verklaarden een regiodialoog voor Noord-Limburg en de Duitse grensregio in gang te zetten en te begeleiden. Hiermee werd het startsein gegeven voor een vernieuwende samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Het doel: gezamenlijk integrale (systeem)innovaties in de Noord-Limburgse ruimtelijke ordening tot stand brengen.

Het resultaat: driekwart jaar later liggen er acht concrete projecten op de plank, waarmee Noord-Limburg als een innovatieve en groene regio op de kaart gezet kan worden.

Middels creatieve technieken werd in werkateliers naar het eindresultaat toegewerkt. Bedrijfsleven, overheden en diverse kennis- en belangenorganisaties werden diverse malen uitgenodigd om te brainstormen over projecten en visies te formuleren voor de regio Noord-Limburg. Dit heeft geleid tot de formulering van acht concrete projecten en tientallen projectideeën. De laatste horde die werd genomen in de Regiodialoog, was de Marktplaats op 20 april jl. Op deze dag werden de projecten aangeboden aan regionale uitvoerders. Ter plekke konden de bezoekers zich committeren aan een project. Deze gevormde coalities bereiden momenteel het vervolg voor om de projecten te financieren en tot daadwerkelijke uitvoering te brengen.

Kennis- en innovatievragen

- Hoe te komen van draagvlak bij een beperkte groep tot een gemeenschapsbreed draagvlak?
- Hoe te komen van inhoudelijke ondersteuning tot financieel commitment?

Bron: Regiodialoog Noord-Limburg

~

systeeminnovaties in de groene ruimte en deze te laten neerslaan in de kennisinfrastructuur.

Er zijn duidelijke raakvlakken met Leader (EU-programma). In Nederland zullen 28 Leader projecten van start gaan. Ter ondersteuning van die projecten, en trouwens ook ter ondersteuning van andere regionale initiatieven, komt er een nationaal expertisecentrum waarin de "good practices" uitgewisseld kunnen worden. Leader is gericht op innovatieve ontwikkeling van de landbouw ook in niet-agrarische richtingen. Het door ons voorgestelde expertisenetwerk is breder en richt zich nadrukkelijk (ook) op andere sectoren. Wel zal het belangrijk zijn om goed met het Leadercentrum samen te werken.

Door KING pps, een onderdeel van InnovatieNetwerk, wordt sinds enkele jaren ervaring opgebouwd met het faciliteren van samenwerkingprojecten gericht op systeeminnovatie in de groene ruimte. Van deze kennis kan gebruikt gemaakt worden. Tevens kan aangesloten worden bij de ervaringen die worden opgedaan bij de Herstructurering van de veehouderij in het kader van de Reconstructie Zandgronden.

4c Bestaande beleidsnota's

Het voorgestelde project raakt aan vele recente beleidsnota's. Hieronder volgt een korte, zeker niet complete uiteenzetting daarover.

In het regeerakkoord van 1998 komt onder meer naar voren het grote belang dat het huidige kabinet hecht aan de betekenis van een vitaal landelijk gebied voor de samenleving. Het kabinet pleit voor een samenhangende benadering van de inrichting van Nederland. Deze benadering komt expliciet tot uiting in de Vijfde Nota (VROM, 2001), waarin onder meer een pleidooi wordt gehouden voor een ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie die tot doel heeft diversiteit en identiteit van landschappen te beschermen en als uitgangspunt te nemen voor verdere ontwikkeling. In de nota wordt een onderscheid gemaakt tussen rode gebieden (voor activiteiten als wonen en werken), groene gebieden (waarin natuur overheerst) en zogenoemde "balansgebieden". Met name over wat er nu wel en niet kan in deze balansgebieden is nog veel onduidelijkheid. De angst bestaat dat zij zich zullen ontwikkelen tot "Jacobse en Van Es"-landschappen. De SER stelt in het ontwerp-advies over de Vijfde Nota dat het noodzakelijk is te investeren in de verschillende kwaliteiten van de balansgebieden. Dat is zowel van belang voor de vitaliteit van het platteland als voor de functies die het gebied vervult voor de stedelijke bevolking en bedrijvigheid. Verwacht mag worden dat het voorgestelde project in dit verband belangrijke input kan leveren. Daarmee wil geenszins gezegd zijn dat gebieden binnen Groene en Rode contouren niet als landschap kunnen worden aangemerkt en daarom geen object van de kennisimpuls zijn.

In het vierde nationaal milieubeleidsplan, getiteld "Een wereld en een wil" (2001), staat dat een gezond en productief leven, in harmonie met de natuur, een basisbehoefte is van de mens. Om een dergelijke situatie te realiseren, aldus de nota, een nieuwe kijk nodig: breder (over de grenzen van een land heen) en verder vooruit. Dat laatste hangt samen met het feit dat het bereiken van een duurzaam evenwicht over bijvoorbeeld 30 jaar reeds thans om keuzen vraagt. Bovendien, zo vervolgt de nota, kan van een duurzame ontwikkeling pas sprake zijn als afwenteling van milieuproblemen op elders of later wordt voorkomen. Speciaal ten aanzien van de groene ruimte wordt geconstateerd

dat natuur en landbouw elkaar nodig hebben om te komen tot een duurzame ontwikkeling. Ruimtelijke herschikking van agrarische productierichtingen en een betere inpassing in het landschap met het oog op natuur en landschapskwaliteit zijn oplossingsrichtingen die worden genoemd om tot een beter samengaan te komen.

De nota Belvédère (1999) van de ministeries van OCW, LNV en VROM spreekt zich uit over het behoud van cultuurhistorische waarden in de ontwikkeling van zogenaamde 'belvédère gebieden' (totale rijksuitgaven voor deze gebieden van 2000 t/m 2003 is minimaal 50 miljoen gulden). In deze nota wordt ook aangegeven dat de verantwoordelijkheid voor deze ontwikkeling op provinciaal en gemeentelijk niveau dient te liggen. Ontwikkelingen die de publieke functie, toegankelijkheid, recreatieve mogelijkheden en groene waarden versterken worden gestimuleerd.

In de nota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' (LNV, 2000) staat de ambitie om 400.000 hectare agrarisch landschap door middel van 'groen-blauwe dooradering' een stevige landschappelijke opknopbeurt te geven. Deze opknopbeurt mag niet ten koste gaan van de economische ontwikkeling. In de nota 'Licht op Groen' (LNV, 2000) wordt de zorg uitgesproken dat de groei van toegankelijk groen geen gelijke tred houdt met de toename van de oppervlakte met bebouwing en verharding. Het in stand houden van de hectiek van de stad en de groene wereld van rust en ruimte wordt als een centrale beleidsopgave gezien.

In de derde LNV-nota die in 2000 het licht heeft gezien - Voedsel en Groen - worden thema's benadrukt als maatschappelijk verantwoord ondernemen en de noodzaak tot fors investeren in een ambitieus kennis- en innovatieklimaat. Maatschappelijk verantwoord ondernemen wordt in de nota direct gekoppeld aan de bijdrage die productie kan leveren aan de kwaliteit van het landschap. De genoemde kennisimpuls is volgens de nota nodig om de internationale concurrentie het hoofd te bieden. Het gaat er volgens LNV vooral om het innovatievermogen van relevante partijen te verhogen. LNV ziet voor zichzelf vooral de rol als behartiger van het publieke belang in situaties waarin dit belang anders niet zo goed tot zijn recht komt. Van belang zal straks ook zijn het nog te verschijnen SGR-2.

EZ benadrukt in de discussienota "De Economie van de 21ste eeuw" de opkomst van de kennis- en netwerkeconomie, waarin ICT een drijvende rol speelt (EZ, 2000). In een dergelijke economie zijn het genereren van kennis en de capaciteit om informatie te verwerken en te verspreiden van fundamentele betekenis voor economisch succes. Verondersteld wordt dat in de nieuwe economie overheid en samenleving meer dan ooit samen een klimaat moeten scheppen dat een optimale ontwikkeling mogelijk maakt.

Ook op Europees niveau zijn er relevante ontwikkelingen gaande. Met Agenda 2000 en de nieuwe Verordening (EG) nr. 1257/99 inzake steun voor plattelandsontwikkeling uit het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL) heeft de EU haar ideeën vorm gegeven. Belangrijke principes van het voorgestelde plattelandsontwikkelingsbeleid zijn a. De erkenning dat landbouwers naast voedselproductie een scala aan diensten leveren; en b. Een geïntegreerde multi-sectorale benadering van de plattelandseconomie, bedoeld om diversificatie van de economische activiteiten tot stand te brengen, nieuwe bronnen van inkomen te genereren en het landelijk

Beleidsnota	Beleidsprincipe	Uitwerking
Vijfde Nota RO (VROM)	<ul style="list-style-type: none"> - ruimtelijke kwaliteit - vitaal landelijk gebied - diversiteit en identiteit van landschappen - intensiveren, combineren en transformeren - ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie 	<ul style="list-style-type: none"> - balansgebieden - groene contouren - landschapsvisies
Nota Belvédère (OCenW, LNV, VROM)	<ul style="list-style-type: none"> - culturele planologie - culturele identiteit - behoud door ontwikkeling 	<ul style="list-style-type: none"> - Belvédèregebieden
Natuur voor mensen, Mensen voor natuur (LNV)	<ul style="list-style-type: none"> - natuur dichterbij de mens brengen - opknapbeurt 	<ul style="list-style-type: none"> - groen-blauwe dooradering - etudes in proeftuinen
Voedsel en groen (LNV)	<ul style="list-style-type: none"> - maatschappelijk verantwoord ondernemen - bijdrage productie aan kwaliteit landschap - internationale concurrentie 	<ul style="list-style-type: none"> - behartiging publiek belang
Licht op groen	<ul style="list-style-type: none"> - actualiteit woon- en leefomgeving - in stand houden verschillen tussen stad en land 	<ul style="list-style-type: none"> - ICES-investeringen - kennis dichterbij de burger - grijs-groene knopen
De Economie van de 21ste eeuw (EZ)	<ul style="list-style-type: none"> - Kennis- en netwerkeconomie - ICT als drijvende kracht 	<ul style="list-style-type: none"> - genereren en verspreiden van kennis - samenwerking overheid en bedrijfsleven
Agenda 2000 en Verordening (EG) nr. 1257/99 (EU)	<ul style="list-style-type: none"> - landbouw als leverancier van diensten - geïntegreerde multisectorale plattelandseconomie, - diversificatie van de economische activiteiten 	<ul style="list-style-type: none"> - EU-Plattelandbeleid - cross compliance
NMP4 (Kabinet)	<ul style="list-style-type: none"> - Duurzaamheid - Kwaliteit van leven - Breder en verder kijken 	<ul style="list-style-type: none"> - Gebiedsgerichte aanpak - Stimulering duurzame landbouw - Internalisering milieukosten
Europa 2000+ Europees Ontwikkelingsperspectief EROP	<ul style="list-style-type: none"> - Duurzame, evenwichtige en geïntegreerde regionale ontwikkeling in Europa. - Polycentrische stedelijke ontwikkeling - Afstemming stedelijke en landelijke gebieden - Efficiënt en duurzaam transport - Verbeterde toegang tot de informatiesamenleving - Bescherming en ontwikkeling van natuurlijk en cultureel erfgoed - Integraal waterbeheer 	<ul style="list-style-type: none"> - Co-financiering van transregionale en interregionale samenwerkingsprojecten in het Interreg programma Community Initiative Interreg 2000 -2006

erfgoed in stand te houden.

Naast de verbreding van het Europees landbouwbeleid naar plattelandsontwikkeling wordt, vanuit het Europese regionaal beleid, integrale regionale ontwikkeling gestimuleerd op transregionaal niveau. In 1994 werd door de Europese Commissie in Europa 2000+ de noodzaak van Europese ruimtelijke ordening uitgedragen en vervolgens is samen met de lidstaten in het Europees Ruimtelijk Ontwikkelings Perspectief (EROP) in 1999 de behoefte aan ruimtelijke afstemming van sectorbeleid en regionale integratie binnen Europa verder uitgewerkt in beleidsdoelen. Het Interreg programma biedt vervolgens de mogelijkheid om concrete transregionale en interregionale samenwerkingsprojecten te ontwikkelen op thema's als stad-landrelaties, infrastructuur netwerken, cultureel en natuurlijk erfgoed en integraal waterbeheer. Zowel concrete regionale uitvoeringsprojecten, interregionale kennisuitwisseling en transregionale kennisontwikkeling worden daarbij gesubsidieerd. Nederland valt in twee transnationale Interregregio's: Noordwest Europa en Noordzee regio.

Voor de uitvoering van projecten zijn ook streek- en bestemmingsplannen van belang.

4d Tekortschieten beleid / voorzieningen / onderzoeksinspanningen

Om te komen tot een optimale afstemming van economische dynamiek en ruimtelijke kwaliteit voldoet hiërarchische top-downsturing niet langer. De realisatie van een dergelijke streven vindt immers plaats op een regionaal niveau, door de daar figurerende burgers, bedrijven en organisaties. De overheid heeft echter wel degelijk een rol, omdat er publieke waarden in het geding zijn. Die rol is echter niet meer het nauwgezet formuleren hoe zaken wel of niet gedaan moeten worden, maar het aangeven van de kaders waarbinnen relevante partijen met elkaar aan de slag kunnen. En dat laatste blijkt in de praktijk heel moeilijk te zijn. Een ander probleem is dat veel regionale partijen (nog) niet in staat zijn om de sectoroverstijgende innovaties, die nodig zijn om de geschetste opgave te realiseren, tot stand te brengen. Zij moeten daarbij dus ondersteund worden. En bovendien moet ervoor worden gezorgd dat niet meerdere keren het wiel wordt uitgevonden. Daarvoor is uitwisseling van kennis tussen regio's nodig.

Een derde probleem is dat de kennis(infrastructuur) niet is toegesneden op het articuleren en beantwoorden van de doorgaans meerdere disciplines aansprekende vragen van de praktijkmensen uit de regio's, en bovendien onvoldoende is geëquipeerd om gebruik te maken van de ervaringskennis van die vragers. Er zijn ook onvoldoende goed opgeleide kenniswerkers voorhanden. Om dat te veranderen is een forse investeringsimpuls vereist. Zie in dit verband het NRLO-rapport Groene Ruimte op de kaart (Den Haag 1998) en paragraaf 2b.

Een vierde probleem is het niet duurzame karakter van de kennisinfrastructuur in gebieden, die ondanks de hierboven geschetste problemen er toch in slagen om tot participatieve planvormingsacties te komen. Centraal in deze acties staat veelal een eenmalige actie door een (van buiten ingehuurd) procesmanager, bijvoorbeeld het gezamenlijk opstellen van een regiovisie. Deze procesmanager is tegelijk de behoeder van de opgedane kennis. Met het afronden van de impuls verdwijnt de opgedane kennis uit het gebied.

5 Verwachte resultaten/effecten

5a Aansluiting op trends en knelpunten in Verkenning Economische Structuur (VES)

Het voorzien in de leemten van kennisontwikkeling en kennisuitwisseling ten behoeve van de transformatie van de groene delta, dat is het centrale doel van het project 3D. Daarmee sluit het project aan op de in de VES genoemde trends onder: 'een kritische en veeleisende maatschappij' en 'een duurzame samenleving'. Het project is uitdrukkelijk georiënteerd op het brede welvaartsbegrip uit de VES, dat niet alleen materiele welvaart omvat maar ook de kwaliteit en duurzaamheid van de welvaartsontwikkeling. Meer specifiek wil dit project een bijdrage leveren aan de benodigde kennis voor een verhoging van de kwaliteit van de leef- en werkomgeving. Een aantrekkelijk contrast tussen stad en land, identiteit en kwaliteit van het landschap, een beter toegankelijk landelijk gebied en een duurzame op ruimtelijke kwaliteit geënte landbouw zijn daarbij ankerpunten.

Omdat in het project 3D nadrukkelijk gezocht wordt naar de mogelijkheden van synergie tussen productiviteit, kwaliteit en duurzaamheid zijn alle drie in de VES genoemde aspecten van het beleid gericht op versterking van de Nederlandse economische structuur relevant. Project 3D hanteert een brede opvatting van de duurzame kenniseconomie. Die komt tot uiting in het doel om via kennisvermeerdering en –diffusie op de aangegeven onderwerpen bij te dragen aan welvaartsvermeerdering in de zin zoals de VES die onder het brede welvaartsbegrip definieert.

5b Versterking van de kennisinfrastructuur

De noodzakelijke innovatie van de groene ruimte en de daartoe benodigde kennisontwikkeling stellen hoge eisen aan de kennisinfrastructuur. Het gaat om integrale, interactief ontwikkelde, geïntegreerde multi- en interdisciplinaire kennis: transdisciplinaire kennis. Door een aantal kenmerken van de huidige kennisinfrastructuur (geringe capaciteit, verkokerde aansturing, gescheiden publieke en private kennisontwikkeling e.d.) kan die daar niet zonder meer aan voldoen. Het project voor innovatie en kennisontwikkeling zoals hier geschetst zou een forse impuls kunnen geven aan de noodzakelijke aanpassing en versterking van de kennis(infrastructuur). Eén van de voorwaarden is dat in het programma wordt samengewerkt door de partijen uit de vierhoek overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven en kennisinstellingen. Publiek private samenwerking bij de kennisontwikkeling staat in dit programma centraal. De institutionele en financieel economische knelpunten die er liggen worden in dit programma aangepakt. Het is expliciet de bedoeling kennis te ontwikkelen waardoor burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties in een regio beter in staat zijn samen met de diverse overheden mee te denken over en te werken aan een duurzame ontwikkeling van het landschap in hun gebied.

Concrete resultaten na acht jaar:

- Een landsdekkend net van regionale innovatienetwerken die regionale initiatieven faciliteren, zo nodig integreren en verbinden met generieke kennis;
- Een publieke kennisinfrastructuur die beter in staat is in te spelen op de kennisbehoefte gerelateerd aan regionale systeeminnovatie; gericht op het combineren van economische dynamiek en landschappelijke kwaliteit.
- Een expertisenetwerk waarin de vertegenwoordigers van de regionale innovatieprojecten en degenen die de wetenschappelijke kennisinfrastructuur in stand houden elkaar ontmoeten.
- Leerstoelen Gebiedsontwikkeling, die de brandpunten zijn van

de activiteiten genoemd onder kennisimpuls en waarmee de kennisinfrastructuur duurzaam wordt versterkt.

- Goed lopende regionale innovatieprocessen die gebruik maken van de aanwezige kennis.

5c Maatschappelijk Economisch Rendement op langere termijn

De zorg voor een goed woon- en werkmilieu is in ons land een van de kernopgaven voor de 21e eeuw. In onze dichtbevolkte en welvarende delta is die opgave niet eenvoudig te realiseren. Wat betreft de groene ruimte dient er een omslag gemaakt te worden van een voornamelijk vanuit agrarische productiedoelstellingen ingericht landschap en een vanuit biodiversiteit ingerichte natuur, naar een duurzaam ingericht en beheerd landschap, waarin ten behoeve van individuele behoeften van mensen, waarden als rust, ruimte, beleving, stilte, regionale identiteit, en cultuurhistorie tot hun recht komen. Als deze omslag onvoldoende wordt gerealiseerd, dreigt de kwaliteit van het landschap een beperkende factor te worden voor Nederland als vestigingsplaats voor mensen en bedrijven en voor een evenwichtige ruimtelijke en economische ontwikkeling. Als daarentegen de omslag wél tot stand wordt gebracht, kan Nederland optimaal profiteren van zijn unieke kwaliteit dat binnen een beperkte ruimte allerlei voorzieningen zijn te vinden in een uiterst divers landschap.

Concreet kan op de volgende punten economisch rendement worden verwacht:

- Nederland wordt door een hogere kwaliteit van de leefomgeving een aantrekkelijker plek om te wonen en verhoogt daardoor zijn aantrekkingskracht op arbeidskrachten, die in toenemende mate internationaal mobiel worden.
- Door het fraaier worden van de omgeving wordt de waarde van huizen groter (een toename van 10 tot 30%, zo blijkt uit onderzoek);
- Nederland wordt een aantrekkelijker plek om te recreëren, zowel voor de eigen bevolking als voor mensen van buiten. Dit zorgt voor een verdere groei van de sector Toerisme en Recreatie;
- Het synergetische effect van de hiervoor genoemde rendementen maakt Nederland tot een aantrekkelijker vestigingsmilieu voor internationale bedrijven;
- Het project levert nieuwe economische dragers voor het landelijk gebied.
- Er wordt ruimte gecreëerd voor vernieuwende landbouw die optimaal bijdraagt aan een beter milieu en de landschappelijke kwaliteit.
- Interdepartementale samenwerking ten aanzien van innovatie in de groene ruimte.
- Verbeterde uitvoering ICES-projecten.

5d Bijdrage aan duurzame economische ontwikkeling

In feite is dit het centrale thema van het voorgestelde project, namelijk de vraag hoe de economische dynamiek in een regio zodanig geleid kan worden dat de kwaliteit van het landschap wordt versterkt. Uitgegaan wordt van een "en .. en" benadering: economische ontwikkeling die bijdraagt aan een mooiere, aangename omgeving. Soms is dit een kwestie van herverdelen van kosten en baten. Immers, een deel van de problemen in het landschap hangt samen met het feit dat degene die kosten maakt voor een betere kwaliteit, daarvoor vaak de baten niet ontvangt; die baten vallen aan andere partijen toe. Het gevolg is dat op den duur activiteiten gericht op kwaliteit onder druk komen staan. Samenwerking in bijvoorbeeld waardeketens kan dit verhelpen. Soms zal het echter nodig zijn te zoeken naar vormen van economische ontwikkeling die beter recht doen aan de

gewenste toename van de kwaliteit van het landschap.

5e Relatie met en effect op competitieve groeisectoren in internationale context

Door toename ruimtelijke kwaliteit wordt de concurrentiepositie van Nederland als vestigingsplaats voor internationale, vooral kennisintensieve, bedrijven versterkt, en wel om twee redenen:

- * Een fraaie omgeving vergroot de uitstraling van de bedrijven.
- * Een fraaie omgeving zorgt voor aantrekkelijke woonmogelijkheden, hetgeen het aantrekken van gekwalificeerd personeel vereenvoudigt.

Door toename van de ruimtelijke kwaliteit wordt Nederland aantrekkelijker voor internationaal toerisme. Door een betere organisatie van deze sector (strategie van waardeketens) kan ook beter op de vraag ingespeeld worden.

De beoogde processen dwingen de agrosector via ruimtelijke concentratie weg uit de productie van bulk in de richting van kennis en kwaliteit, waarmee de concurrentiepositie van deze sector op termijn wordt versterkt.

5f Beschrijving innovatieve mogelijkheden

Een betere afstemming van de economische dynamiek op ruimtelijke kwaliteit betekent een geweldige innovatieopgave, waarbij de verhouding tussen functies en relevante actoren zich fundamenteel zal moeten wijzigen. Momenteel wordt aan vier strategieën gedacht om een en ander te realiseren (waardeketens, rood voor groen, selectieve economische groei, ruimtelijke herverdeling – zie diverse tekstboxen). Geen van deze strategieën kan top-down worden uitgevoerd, altijd zal samenwerking met burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties in een regio en met en tussen verschillende overheidslagen aan de orde zijn. De belangrijkste innovatie is gelegen in het zodanig hervormen van de kennisinfrastructuur dat die optimaal wordt toegesneden op de vragen die de regionale systeeminnovaties met zich meebrengen. In die nieuwe structuur worden disciplines gecombineerd ingezet en wordt verregaand samengewerkt tussen ontwikkelaars van formele kennis en houders van praktijkkennis.

5g Betekenis internationale positie van Nederland

De versterking van de kennis en kennisinfrastructuur die met het project wordt beoogd is ook internationaal relevant in andere dichtbevolkte en welvarende delen van de wereld, waar een spanning bestaat tussen autonome dynamiek en de kwaliteit van het landschap. Nederland zou aldus een leidende positie kunnen verwerven in de kennisexport die zich richt op een interactieve oplossing van de spanningen op dit terrein.

5h Hoe wordt de onderzoekskwaliteit gewaarborgd?

Bij "onderzoekskwaliteit" gaat het tenminste om twee dimensies:

- de wetenschappelijke kwaliteit;
- de mogelijkheden voor toepassing (in dit geval voor regionale systeeminnovatie).

Kennisontwikkeling heeft pas echt kwaliteit als het op allebei deze dimensies scoort.

Op drie manieren zal getracht worden die kwaliteit te waarborgen:

1. Door een voorstel voor onderzoek te toetsen op praktische relevantie en wetenschappelijke degelijkheid;
2. Door lopend onderzoek te laten begeleiden door zowel een aantal peers als door degenen die met de resultaten aan de slag zouden moeten kunnen gaan;
3. Door afgerond onderzoek te presenteren in het te ontwikkelen expertisenetwerk, waarin zowel wetenschappers als praktijkmensen zitting hebben.

Onderdeel drie is ook belangrijk om de ontwikkelde kennis op ruimere schaal te verspreiden.

5l Wat zijn de directe baten?

Zoals bij onderdeel 5g al werd aangegeven wordt kennis ontwikkeld die internationaal te gelde gemaakt kan worden.

6 Organisatiemodel

Algemeen

Het organisatiemodel dat het best past bij de doelstelling van 3D is op dit moment nog niet bekend, maar zal in het Businessplan worden uitgewerkt. De volgende uitgangspunten worden onder andere gehanteerd:

- Er wordt geen nieuwe organisatie in het leven geroepen, maar juist gebruik gemaakt van bestaande organisaties.
- Er is binnen de netwerkorganisatiestructuur een regisserende, stimulerende en activerende cel nodig. InnovatieNetwerk voor Groene Ruimte en Agrocluster is bereid een dergelijke rol, in samenspraak en samenwerking met andere partijen, te vervullen.
- De organisatie maakt optimaal gebruik van bestaande sterktes in de Kennisinfrastructuur (o.a. binnen ICES/KIS-2 en deelnemende kennisinstellingen).
- Het organisatiemodel doet recht aan de belangen van de verschillende deelnemers.
- Het model combineert publieke en private kennisontwikkeling.
- Het model helpt het beleid ten aanzien van innovatie in de groene ruimte te ontkokeren.
- Het model draagt maximaal bij aan de beoogde versterking van de kennisinfrastructuur.

6a Flexibiliteit

De primaire insteek van het project is de noodzaak om te komen tot regionale innovaties gericht op het optimaal combineren van economische dynamiek en de kwaliteit van het landschap. Geprobeerd wordt de kennisontwikkeling zodanig te organiseren dat deze daar maximaal aan kan bijdragen. Deze insteek garandeert in elk geval bij de start een goede aansluiting bij de problemen in de praktijk. Om die aansluiting ook op langere termijn te behouden – als de praktijkproblemen misschien zijn veranderd of anders gepercipieerd worden – zal ervoor zorggedragen moeten worden dat niet alle middelen in het begin voor meerdere jaren vast worden gelegd. Aan de andere kant vergt de relatief lange tijdshorizon van veel kennisontwikkeling een langdurig commitment. Er zal dus naar een evenwicht gezocht moeten worden. Dat betekent waarschijnlijk dat bepaalde vragen in eerste instantie alleen provisorisch kunnen worden beantwoord. Pas als die vragen echt structureel blijken te zijn en het budget het toelaat kunnen zij op een fundamentele manier worden aangepakt.

6b Lering van ICES/KIS-2 projecten.w.b. organisatie en bedrijfsvoering.

In het consortium hebben twee partijen zitting die nauw betrokken zijn bij ICES/KIS-2 projecten: Habiforum en COKON (de moederorganisatie van KLICT), die elk op een eigen wijze aan die rol invulling hebben gegeven. Daardoor is er veel kennis beschikbaar over wat wel en niet goed werkt in de praktijk. Daar zal bij het opstellen van het Businessplan dankbaar gebruik van gemaakt worden.

6c Hoe duurzame relaties aangaan maatschappelijke organisaties ?

Ook hier geldt dat ervoor gekozen is relevante maatschappelijke organisaties (zie deelnemerslijst paragraaf 1b) te betrekken bij het consortium. Samen vertegenwoordigen zij de natuur- en consumentenbelangen.

6d Implementatie van resultaten en disseminatie van kennis

De implementatie van de resultaten van onderzoek zit als het ware ingebakken in de voorgestelde organisatie. Immers, de problemen waar het onderzoek zich direct of indirect op richt komen voort uit de praktijk. Bovendien vindt de uitvoering van het onderzoek in nauwe interactie met diezelfde praktijk plaats, waardoor ervoor gezorgd wordt dat de resultaten daadwerkelijk bruikbaar zijn voor degenen die er wat mee zouden moeten doen.

Wat betreft de disseminatie van kennis buiten de toch altijd wat beperkte kring van betrokkenen bij formulering en uitvoering van onderzoek speelt het te ontwikkelen expertisenetwerk (waarin zowel wetenschappers als ervaringsdeskundigen zitting hebben) een belangrijke rol. Hier wordt niet alleen ontwikkelde formele kennis gepresenteerd, maar wisselen ook praktijkmensen hun ervaringen uit.

Formele disseminatie van de verworven kennis wordt gewaarborgd via de in te stellen leerstoelen, door onderzoekscholen en onderwijsinstellingen van de deelnemende kennisinstellingen.

6e Waar komen de kenniswerkers/onderzoekers vandaan gezien krapte op arbeidsmarkt?

De bedoeling is om zoveel mogelijk gebruik te maken van bestaande organisaties en instellingen. Het investeringsgeld is vooral bedoeld om die bestaande organisaties en instellingen anders te leren werken. Voor de betrokken kennisorganisaties geldt bijvoorbeeld dat ze elk voor zich relevante kennis ontwikkelen. Er wordt echter te weinig samengewerkt over de grenzen van disciplines en organisaties heen, en het betrekken van praktijkervaring gebeurt nog veel te weinig. Bovendien worden zij verkokerd aangestuurd. Het idee is dat door het geven van een impuls de partijen op een andere manier kunnen gaan werken. Tegelijkertijd kan gewerkt worden aan het ombuigen van reguliere middelen, waardoor na het wegvallen van de impuls toch op die nieuwe weg doorgedaan zal worden. Door het creëren van opleidingsmogelijkheden waar mensen hun kennis kunnen delen en bijspijkeren wordt het algemene kennisniveau in deze verhoogd.

6f Multidisciplinaire karakter

Het voorgestelde investeringspakket is multidisciplinair: verschillende disciplines worden verbonden. Het pakket is eveneens transdisciplinair: wetenschappelijke kennisontwikkeling en innovatie gaan hand in hand. Praktijkvragen rond regionale innovatie worden als startpunt gekozen. Deze vragen zullen automatisch leiden tot een agenda waarvoor diverse wetenschappelijke disciplines moeten worden ingezet.

7 Kostenraming / financiering

7a Investeringspakketkosten

Voor het realiseren van een duurzame versterking van de kennisinfrastructuur op het terrein van de 'gebiedsontwikkeling' is een termijn van vier jaar onvoldoende. Immers, er moet veel nieuwe kennis worden opgebouwd, die vervolgens ook nog voor de toekomst geborgd moet worden. Een periode van 8 jaar lijkt hiervoor noodzakelijk. Vooralsnog wordt uitgegaan van een gelijk-

ke verdeling van de impuls over 2 perioden van 4 jaar (van 2003 tot en met 2006, en van 2007 tot en met 2010). In het business plan zal deze verdeling nader uitgewerkt worden. Bovendien zal een tussentijdse evaluatie worden gepland (eind jaar 3, begin jaar 4). Via deze evaluatie zal bezien worden hoe de tweede periode optimaal kan worden benut. Verwacht kan worden dat de ICES bijdrage in de eerste periode hoger zal zijn dan in de tweede periode.

Er kunnen 20 tot 30 specifieke, op een bepaalde regio gerichte, innovatieprojecten worden uitgevoerd, en rond de 15 interregionale innovatie projecten. Naast de ontwikkeling en toepassing van interdisciplinaire kennis in de pilot-projecten wordt ook geïnvesteerd in strategisch onderzoek en wordt samenwerking tussen onderzoekscholen en onderwijsinstututen gefinancierd.

Verder worden leerstoelen Gebiedsontwikkeling bekostigd.

Kennisoverdracht is cruciaal. Bij de regionale innovatieprocessen zijn veel spelers betrokken. Het gaat om complexe processen waarover veelsoortige kennis zal moeten worden uitgewisseld willen partijen actief kunnen participeren en leren. Voor dit onderdeel is daarom een aanzienlijk bedrag uitgetrokken.

De besteding van de middelen over de 2 periodes van 4 jaar ziet er als volgt uit:

Kosten uitgesplitst naar de periodes 2003-'06 en 2007-'10 (in miljoenen Euros)	'03-'06	07-'10	Totaal '03-'10	Waarvan KIS*
Programma voorbereiding/ verkenning	5	1	6	4
Fundamenteel/ strategisch onderzoek	6	10	16	16
Co-innovatie projecten	15	10	25	15
Kennisverspreiding (MKB, Onderzoek, -wijs, etc.)	10	15	25	5
Faciliteren expertise netwerk	4	4	8	
Totaal	40	40	80	40

7b Financiering

De financieringsconstructie ziet er als volgt uit:

Inkomsten uitgesplitst naar de periodes 2003-'06 en 2007-'10 (in miljoenen Euros)	'03-'06	07-'10	Totaal '03-'10
Private partijen	4	7	11
Publieke partijen	7	11	18
waarvan: LNV			6
VROM			3
V&W			3
Provincies			6
Co-financiering KIS	5	6	11
Totaal excl. ICES (FES-fonds)	16	24	40
ICES bijdrage (FES-fonds)	24	16	80
Totaal	40	40	80

Van ICES-KIS wordt een bijdrage van 50% gevraagd. Daar zijn de volgende argumenten voor:

- De private partijen in de groene ruimte behoren over het algemeen tot het kleinbedrijf en zijn dus moeilijk in staat veel te

investeren in kennisontwikkeling.

- Er zijn publieke goederen in het geding, waarvoor geen enkele private partij zich echt verantwoordelijk acht.
- De rijksoverheid stelt niet alleen de randvoorwaarden vast waaronder gehandeld mag worden in de groene ruimte, maar is ook één van de spelers.

8. Motivatie additionele financiering uit middelen in het kader nieuwe investeringsimpuls 2003-2006

8a Waarom additionele financiering?

De primaire verantwoordelijkheid van de overheid ligt daar waar de markt faalt om de afgesproken beleidsdoelstellingen te realiseren: legitimiteit. In dit geval zijn twee beleidsdoelstellingen in het geding.

Het eerste beleidsdoel betreft het optimaal combineren van economische dynamiek en kwaliteit van de groene ruimte en wordt in dit voorstel aangeduid als duurzame dynamiek: zie onder andere diverse nota's Ruimtelijke ordening en Licht op Groen. (paragraaf 4b).

Het tweede beleidsdoel is een zodanige vormgeving van de kennisinfrastructuur dat deze optimaal bijdraagt aan de ruimtelijk-economische structuur. Hier gaat het om dat deel van de kennisinfrastructuur dat relevant is voor de ontwikkeling en de kwaliteit van de groene ruimte.

Het marktfalen bij het eerste beleidsdoel kan als volgt geformuleerd worden. De kwaliteit van de groene ruimte berust in belangrijke mate op het publieke goed karakter van de groene ruimte. Waarden als rust, openheid, karakteristieke landschappen zijn lastig te privatiseren. m.a.w. de medebenutting door anderen is niet uit te sluiten. Dit leidt er in de praktijk toe dat degenen die kosten maken voor behoud of ontwikkeling van ruimtelijke kwaliteit van de groene ruimte daarvan vaak niet de baten ontvangen. Een ander punt is de fundamentele onzekerheid over de toekomst van de groene ruimte. Die onzekerheid, die lange termijn investeringen belemmert, vloeit voor en deel voort uit het feit dat het ontbreekt aan een interdepartementaal beleid voor de groene ruimte dat uitnodigend is voor bottom up initiatieven voor vernieuwing. Bovendien is het beleid verkokerd.

Het marktfalen t.a.v. de kennisinfrastructuur komt eveneens in twee punten naar voren:

- Belemmeringen bij sectoren in een regio om samen met partijen uit andere sectoren kennis te ontwikkelen. Dit hangt samen met het feit dat sectoroverstijgende vernieuwingen in de groene ruimte weliswaar belangrijke maatschappelijke baten hebben, maar die baten komen maar zeer gedeeltelijk terecht bij de private investeerders of beheerders.
- De huidige organisatie van de wetenschappelijke kennis kent geen incentives voor multi- en transdisciplinaire kennisontwikkeling. Een voorbeeld is de afwezigheid van gereviewde wetenschappelijke tijdschriften waarin dergelijke studies kunnen worden geplaatst.

Het gevolg van dit marktfalen is dat de kennisinfrastructuur niet doeltreffend is georganiseerd voor zover het gaat om ingrijpende vernieuwing van de groene ruimte. Daarnaast wordt er onvoldoende kennis gevormd en verspreid over de vraag hoe economische dynamiek en de kwaliteit van de groene ruimte kunnen worden geoptimaliseerd. Deze twee problemen vragen om een additionele investeringsimpuls impuls van de overheid in het kader van ICES/KIS-3. Additionele financiering via het lopende

beleid zou voorbijgaan aan de noodzakelijke nieuwe vormgeving van de Kennisinstructuur en zou de huidige verkokerde aansturing van het onderzoek versterken.

De aanpak wordt gekenmerkt door een gezamenlijke inspanning van overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en kennisinstellingen om ingrijpende vernieuwingen in de groene ruimte tot stand te brengen en de daarvoor benodigde kennis te ontwikkelen en verspreiden. De partijen die de gevormde kennis benutten spelen dus een aansturende rol bij de kennisontwikkeling. Dit maakt de kans op overheidsfalen op dit punt relatief klein.

8b Gevolg indien overheid geen bijdrage levert

Bij afwezigheid van een substantiële overheidsbijdrage via ICES/KIS zullen de benodigde sectoroverstijgende vernieuwingen om economische dynamiek en kwaliteit van de groene ruimte optimaal te combineren, uitblijven. Dat wordt veroorzaakt door het volgende:

- Er worden geen verbanden gelegd tussen de formele kennis en de praktijk, waardoor enerzijds die kennis onvoldoende wordt benut en anderzijds belangrijke ervaringskennis buiten beeld blijft;
- De kennisontwikkeling blijft disciplinair georiënteerd en verkokerd aangestuurd;
- Praktische leerervaringen worden niet optimaal benut (geen interregionaal leren);
- Vernieuwingen blijven beperkt tot verbeteringen op sectorniveau, van systeeminnovatie is geen sprake.

9 Relatie met projecten uit investeringsimpuls 1998 en 2003-2006

9a Wat is de relatie met bestaande projecten uit de investeringsimpuls 1998

Op de ervaringen en inzichten die momenteel worden opgedaan bij de uitvoering van enkele ICES 2 investeringsprogramma's kan worden voortgebouwd. Dat betreft in het bijzonder de investeringen die in het kader van Agrarisch Natuurbeheer worden gedaan zoals:

- Landschapsbeheer
- Cultuurhistorie
- Reconstructie en kwaliteitsimpuls zandgronden
- Groen in en om de stad

Verder zijn relevant de investeringsprogramma's Realisatie EHS en Natte natuur.

9b Relatie met ingediende voorstellen uit de nieuwe investeringsimpuls

Onder vraag 3 is ingegaan op de samenhang met ICES/KIS3 investeringspakketten. Hier wordt ingegaan op de samenhang met de harde (fysieke) investeringsvoorstellen.

Een aantal ingediende investeringsvoorstellen heeft als doel een forse impuls te geven aan verhoging van de kwaliteit van het landschap, veelal in directe relatie tot het stedelijk leefmilieu. Dat betreft onder meer:

- Een groenblauwe impuls voor stad en omgeving (GIOS)
- De groene deltametropool
- Kwaliteitsimpuls zandgebieden
- Kwaliteitsimpuls Veluwe

- Belvedere Nieuwe Hollandse Waterlinie
- Grijs Groene Kruispunten
- Rivieren Zandmaas
- Rivieren Biesbosch

De meeste van deze investeringsprogramma's kunnen alleen slagen wanneer verschillende publieke en private actoren, veelal mede op regionaal niveau, worden gemobiliseerd.

Gemeenschappelijke wilsvorming is noodzakelijk om te vermijden dat de effect van de gedane investeringen worden tenietgedaan door haaks daarop staande handelingen en investeringen van andere partijen. Ontschotting van beleid, financiën en instrumenten is noodzakelijk en koppeling aan private investeringen via publiek private samenwerking kan de nodige synergie teweeg brengen.

Het project 3D heeft de potentie de investeringsprogramma's door relevante kennisontwikkeling en innovatieexpertise te ondersteunen. Voorgesteld wordt om een aantal investeringsprogramma's die daarvoor het meest in aanmerking komen te laten uitwerken in regionale innovatieprojecten en daarbij regionale belanghebbenden te mobiliseren. Kennisinstellingen kunnen in de gevormde netwerken participeren waardoor de benodigde kennisvorming en de verspreiding ervan vraaggestuurd kan verlopen. Tegelijk zijn bij deze werkwijze de investeringsprogramma's leerprocessen waarvan de expertise elders kan worden benut.

10 Terugkoppeling op de beoordelingscriteria

Hieronder wordt samengevat op welke wijze het voorgestelde investeringspakket tegemoet komt aan de beoordelingscriteria.

Activiteiten van het investeringspakket duidelijk genoeg?

Kennisimpuls

- 1 Ontwikkeling van kennis over strategieën om economische dynamiek en kwaliteit van het landschap beter af te stemmen en deze via innovatieprojecten te realiseren
- 2 De uitvoering van regionale innovatieprojecten (RIP's).
- 3 Kennisoverdracht

Kennisnet

- 1 Vorming van regionale kennis- en innovatienetwerken (RIN's).
- 2 Vorming van een expertisenetwerk.
- 3 Participeren van kennisinstellingen in processen van regionale systeeminnovaties.
- 4 Verankering van de ontwikkelde kennis en expertise bij relevante onderzoekscholen, onderwijsinstellingen en leerstoelen gebiedsontwikkeling.

Legitimiteit duidelijk genoeg aanwezig?

Marktwerving schiet tekort

De kwaliteit van de groene ruimte berust steeds meer op het publieke goed karakter. Het gaat om waarden als rust, openheid, natuurlijkheid, verscheidenheid, culturele betekenis, waarden die lastig zijn te privatiseren. Dit leidt er in de praktijk toe dat degenen die kosten maken voor behoud of ontwikkeling van ruimtelijke kwaliteit van de groene ruimte daarvan vaak niet de baten ontvangen. Op den duur raken de genoemde waarden daardoor in verval. Een ander punt is het ontbreken van zicht op toekomstige veranderingen in de groene ruimte, waardoor lange termijn investeringen achterblijven.

Om deze ontwikkelingen te keren is uitwisseling van kennis tus-

sen de diverse actoren een eerste vereiste. De kennisinfrastructuur schiet echter om twee redenen tekort om aan die vereisten te voldoen:

- Belemmeringen bij partijen in een regio om samen met partijen uit andere sectoren kennis te ontwikkelen.
- Ontbreken van incentives vanuit de huidige organisatie van de wetenschappelijke kennis voor multi- en transdisciplinaire kennisontwikkeling.

Noodzaak voor intensiever overheidsbeleid

Bij afwezigheid van een substantiële overheidsbijdrage zullen de benodigde sectoroverstijgende vernieuwingen om economische dynamiek en kwaliteit van de groene ruimte optimaal te combineren, uitblijven. Dat wordt veroorzaakt door het volgende:

- Er worden geen verbanden gelegd tussen de formele kennis en de praktijk, waardoor enerzijds die kennis onvoldoende wordt benut en anderzijds belangrijke ervaringskennis buiten beeld blijft;
- Kennisontwikkeling blijft disciplinair georiënteerd en verkokerd aangestuurd;
- Uitwisseling van praktische leerervaringen tussen regio's ontbreekt;
- Vernieuwingen blijven beperkt tot verbeteringen op project- en sectorniveau, van meer integrale systeeminnovatie is geen sprake.

De voorgestelde aanpak wordt gekenmerkt door een gezamenlijke inspanning van overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en kennisinstellingen om ingrijpende vernieuwingen in de groene ruimte tot stand te brengen en de daarvoor benodigde kennis te ontwikkelen en verspreiden. De partijen die de gevormde kennis benutten spelen dus een aansturende rol bij de kennisontwikkeling. Dit maakt de kans op overheidsfalen op dit punt relatief klein.

Beschikbaarheid beleidsinstrumenten

Alternatieve beleidsinstrumenten zoals heffingen, subsidies, premies, regelgeving e.d. zouden op termijn mogelijk een bijdrage kunnen leveren. Vooralsnog biedt een concept als kwaliteit van de groene ruimte onvoldoende houvast als grondslag voor een dergelijk beleid omdat de kennis over het op regionaal niveau omgaan met de samenhang tussen dynamiek en kwaliteit tekortschiet en de huidige kennisinfrastructuur niet in staat is dit tekort op te heffen. Bovendien is het beleid verkokerd.

Maatschappelijk rendement

Wanneer het lukt tot een goede afstemming te komen tussen economische ontwikkeling en ruimtelijke kwaliteit wordt de groene delta een aantrekkelijker plek om te wonen. Daarmee verhoogt ons land zijn aantrekkingskracht op arbeidskrachten en bedrijven binnen een steeds opener en dus concurrerender Europa. De waarde van het 'ruimtelijk kapitaal' stijgt eveneens. Vastgoed in een fraaie omgeving heeft een hogere marktwaarde.

Nederland wordt ook een aantrekkelijker plek om te recreëren, zowel voor de eigen bevolking als voor buitenlandse toeristen. Daarmee worden extra inkomsten gegenereerd. De investeringen in ruimtelijke kwaliteit leveren nieuwe impulsen voor de sociale structuren in het landelijk gebied.

Nieuwe onderzoeksinstituten

In dit project worden geen nieuwe onderzoeksinstituten voorgesteld. Alle energie wordt erop gericht dat bestaande instellingen beter gaan samenwerken en zich meer richten op ontwikkelingen in de praktijk. Dat zal wel een culturomslag betekenen en

levert in de vorm van het 'expertisenetwerk' een intermediaire structuur op.

Draagvlak voldoende?

De investeringen in kennisontwikkeling komen in hoge mate tegemoet aan beleidsprioriteiten en –knelpunten van overheden. Dat geldt onverkort voor die maatschappelijke organisaties en dat deel van het bedrijfsleven waarvoor de kwaliteit van het landschap van groot belang is en waaruit nieuwe bronnen van inkomsten kunnen worden gegenereerd. De kennisimpuls sluit aan bij een aarzelend in gang gezette beweging bij de kennisinstellingen om onderzoek en onderwijs sterker aan te laten sluiten bij regionale innovatieprocessen en praktijkkennis.

Omvang onderbouwd?

Voor het realiseren van een duurzame versterking van de kennisinfrastructuur op het terrein van gebiedsontwikkeling is naar schatting 80 miljoen Euro nodig voor een periode van acht jaar. Voor het gevraagde bedrag kunnen 20 tot 30 specifieke, op een bepaalde regio gerichte, innovatieprojecten worden uitgevoerd. Dit aantal komt voort uit de regionale landschappelijke verscheidenheid van ons land en de marge waarbinnen regionale initiatieven kunnen worden verwacht. Voorts worden rond de 15 interregionale innovatieprojecten bekostigd.

Ook wordt geïnvesteerd in strategisch onderzoek, worden leerstoelen gebiedsontwikkeling bekostigd en wordt de samenwerking tussen onderzoekscholen en onderwijsinstellingen gestimuleerd. Omdat regionale innovatieprocessen haast per definitie complex zijn en veel partijen raken is kennisoverdracht cruciaal. Daar is dan ook een flink bedrag voor gereserveerd.

Genoeg onderzoekers?

Kern is dat in eerste instantie vooral gebruik gemaakt wordt van al aanwezige onderzoekers (de koplopers) en dat gaandeweg nieuwe werkwijzen worden aangeleerd en nieuwe kenniswerkers (studenten en pas afgestudeerden) worden opgeleid. In dit project gaat het niet zozeer om meer kennisontwikkeling (onderzoekers), maar om andere kennisontwikkeling.

Onderzoekskwaliteit gegarandeerd?

Op drie manieren zal getracht worden die kwaliteit te waarborgen:

- Door een voorstel voor onderzoek te toetsen op praktische relevantie en wetenschappelijke degelijkheid;
- Door lopend onderzoek te laten begeleiden door zowel een aantal peers als door degenen die met de resultaten aan de slag zouden moeten kunnen gaan;
- Door afgerond onderzoek te presenteren in het te ontwikkelen expertisenetwerk, waarin zowel wetenschappers als praktijkmensen zitting hebben.

Onderdeel drie is ook belangrijk om de ontwikkelde kennis op ruimere schaal te verspreiden.